

DANMARKS SOCIALISTISKE ARBEJDERPARTI 1918-19

af Jens Christensen

I Baggrunden for partiets dannelse.

Danmarks socialistiske Arbejderpartis dannelse i 1918 skal ses på baggrund af den kapitalistiske verdens vældige ekspansion i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede.

I løbet af det 19. årh. oplevede industrikapitalismen sit gennembrud i Europa, Nordamerika og Japan. Det var en udvikling, som især tog fart fra slutningen af århundredet. Bag dette udviklingsforløb lå en radikal ændring af klasse modsætningerne i den kapitalistiske verden, som for alvor manifesterede sig i forbindelse med dette systems første alvorlige krise, nemlig den 1. verdenskrig.

I det borgerlige samfund er hovedproblemet for den dominerende klasse, borgerskabet, at sikre den fortsatte disciplinering af arbejderklassen som dets vigtigste udbytningsobjekt.¹ Da borgerskabets greb om produktionen og hele samfundssystemet forstærkedes i anden halvdel af det 19. årh., voksede imidlertid ikke blot arbejderklassen som det nødvendige udbytningsgrundlag for den borgerlige ekspansion. Udviklingen foregik under så skærpede modsætninger mellem kapital og lønarbejde, at arbejderne egen bevidsthed om at være en udbyttet klasse øgedes. Den dæmrende klassebevidsthed resulterede i arbejderne politiske organisering, først som det internationalt kom til udtryk med 1. Internationale (1864-76) og siden fra 1889 med 2. Internationale.²

1. Internationales organisationer var små og konstant udsat for voldelige og repressive forfølgelser fra borgerskabet og den borgerlige stats side. Over for 2. Internationales store arbejderpartier og de brede nationale fagbevægelser samlet i Den faglige Internationale (fra 1901) måtte borgerskabet imidlertid skifte taktik. Her var der tale om store masseorganisationer, som havde vundet så stærk opbakning i arbejderklassen, at en voldelig fremfærd ville kunne skabe betydelige disciplinære problemer, der meget nemt kunne vælte det borgerlige samfund over ende. Borgerskabet søgte derfor klogeligt at knytte denne store og voksende arbejderbevægelse til sig og dermed opnå den måske bedste garanti for den fortsatte disciplinering af arbejdskraften. I alle udviklede kapitalistiske lande, herunder Danmark, indgik arbejderbevægelsen o. 1900 i et fast samarbejde med borgerskabets repræsentanter først og fremmest i den

borgerlige stats regi. På dette som på andre områder vidnede statens vældige ekspansion i årene op til 1. verdenskrig om en voksende krise for det kapitalistiske system.

Statens vækst og arbejderbevægelsens stadige fremgang forstærkede på den anden side den reformistiske holdning og tilbøjeligheden til samarbejde hos arbejderne organisationer. Tendensen til at opfatte den borgerlige stat som en neutral instans, hvorigennem det var muligt radikalt at omforme det kapitalistiske samfund, blev stadig mere fremtrædende i takt med den statslige ekspansion fra slutningen af det 19. årh. Styret af borgerskabets bevidste integrationspolitik gled den store og voksende arbejderbevægelse med dens pragmatisk bestemte praksis støt og sikkert hen imod rollen som en af grundpillerne i det borgerlige demokrati; en udvikling som accelererede, da borgerskabets krise under og efter 1. verdenskrig krævede et fastere greb om arbejderklassen.

Samtidig rummede arbejderklassen selv indre modsætninger, som med arbejderbevægelsens særlige historiske baggrund øgede tilbøjeligheden til klassesamarbejde. Modsætningerne stammede primært fra arbejderne adskillelse i faglærte og ufaglærte. Arbejderbevægelsen var opstået som og havde længe først og fremmest været en organisation for faglærte arbejdere, som først hen imod år 1900 i større omfang også begyndte at omfatte ufaglærte arbejdere. De faglærte kunne med deres privilegerede stilling kun være interesseret i at værgе sig mod den løntrykkende virkning fra de hastigt voksende masser af ufaglærte arbejdere og arbejdsgivernes udnyttelse af situationen. Over for dette truende og nivellerende anarki på arbejdsmarkedet og arbejdspladserne satte de faglærte arbejdere en bevidst og gennemgribende organisatorisk indsats ind for at skabe ordnede forhold mellem køber og sælger af varen arbejdskraft, dvs. en sikring af de faglærtes privilegier. Et sådant samarbejde var som nævnt en kendsgerning i de fleste udviklede kapitalistiske lande fra o. 1900. Da borgerskabets hastige omstrukturering af produktions- og arbejdsprocessen fra omkring århundredskiftet samtidig truede med at erstatte den gamle opdeling i faglært og ufaglært med et nyt begreb, nemlig massearbejderen, måtte det etablerede klassesamarbejde øge interessekonflikterne mellem arbejderbevægelse og arbejderklasse.

Med etableringen af sådanne civiliserede forhold mellem arbejder og arbejdsgiver indsnævredes i ganske betragtelig grad arbejderne kampmuligheder. Målet for dette klassesamarbejde var for den faglige kamps vedkommende helt klart en afpolitisering af den egentlige arbejdskamp for at indordne hele arbejderbevægelsen under arbejderpartierne parlamentariske strategi.

Med klassesamarbejdet mellem borgerskabet og arbejderklassens politiske repræsentanter var der tydeligvis indtrådt en kvalitativ ændring i klassekampen i det borgerlige samfund. Klassekampen lod sig ingenlunde afskaffe som en integreret del af selve det borgerlig-kapitalistiske samfund.

Men med udbygningen af den borgerlige stat, dens repressalie- og repressionssystem, og arbejderbevægelsens stærke og voksende organisatoriske og bevidsthedsmæssige greb om arbejderklassen forstærkedes på engang opslutningen om denne arbejderbevægelse og det borgerlige samfund samtidig med at trykket fra arbejderbevægelse og stat øgede oppositionen og kampbevidstheden i dele af arbejderklassen.

Fra et antireformistisk udgangspunkt antog denne opposition især under 1. verdenskrig en stadig klarere politisk form, så der umiddelbart efter krigen i de fleste lande skilte sig en ny og revolutionær arbejderbevægelse ud. Samtidig tvang den voksende krise for borgerskabet den reformistiske arbejderbevægelse til at slutte tættere op om det borgerlige samfund, hvilket kun yderligere skærpede modsætningen mellem reformistiske og revolutionære arbejdere og arbejderledere. Også Danmark oplevede et sådant brud i arbejderbevægelsen, omend det var af relativ beskeden omfang som følge af klassekampens mere moderate karakter og udvikling her til lands.

Frem til 1918, hvor Danmarks socialistiske Arbejderparti dannedes, havde det danske samfund gennemgået en betydelig kapitalistisk udvikling, men endnu kun i mindre udstrækning i industriel henseende.³ Småkapitalen spillede en uforholdsmæssig stor rolle, selv om den i mange tilfælde var bundet til en storkapital, der var vokset op omkring bank- og transportvirksomhed, og som i stadig flere tilfælde var aktiv ved den koncentrationsproces, der kontinuerligt fandt sted. Der foregik en voksende mekanisering og rationalisering på arbejdspladserne, hvoraf flere voksede sig relativt store i tiden op til 1. verdenskrig. Men det gængse var den mindre produktionsenhed med få arbejdere, hvilket i høj grad bidrog til at give den danske arbejderklasse et stærkt småborgerligt præg. Det var ikke massearbejderen, men endnu i 1918 stadigvæk den faglærte arbejder omgivet af en stigende mængde af ufaglærte arbejdere der dominerede den danske arbejderklasse og arbejderbevægelse. Kvantitativt talte imidlertid fortsat landarbejderklassen mest, hvilket hang sammen med den danske kapitals historiske placering på verdensmarkedet, hvor det var lykkedes det danske landbrug at placere sig yderst fordelagtigt. Samtidig opretholdtes via andelsbevægelsen det mindre brug som den almindelige størrelsesenhed i landbruget. Da industrien imidlertid stort set ikke i det tidsrum kunne gøre sig gældende uden for det danske marked, bidrog disse forhold til kun yderligere at forstærke småkapitalen og småborgerskabets dominans i produktionen, dvs. en fortsat relativ lav produktivitet trods voksende bindinger til storkapitalen.

Da en stor del af den danske arbejderklasse således var en landarbejderklasse, hvis klassebevidsthed nødvendigvis må være lav, bevirkede det, at i denne stærkt småborgerlige arbejderklasse kom de faglærte byarbejdere til at spille en uforholdsmæssig stor rolle. Dette viste sig samtidig at resultere i en både stærk og meget centraldirigeret arbejderbevægelse med yderst

pragmatisk betingede relationer til det kapitalistiske samfund, og arbejderbevægelsen gled derfor relativt nemt ind under den classesamarbejdsstrategi, som også det danske borgerskab måtte lægge sig efter fra 1890'erne. Grunden for et sådant classesamarbejde blev lagt med Septemberforliget 1899, hvorved arbejdskampen civiliseredes, og Systemskiftet 1901, som beredte vejen for en borgerlig-parlamentarisk strategi i den danske arbejderbevægelse og dermed dens integration i den borgerlige stat. Imod denne indsnævring af mulighederne for arbejdskampen og af arbejderbevægelsens politiske perspektiv rejste der sig også i Danmark en oppositionel bevægelse - først antireformistisk, men fra slutningen af 1. verdenskrig på et mere eller mindre revolutionært grundlag.

Frem til 1. verdenskrig, hvor samarbejdet mellem det danske borgerskab og den socialdemokratiske arbejderbevægelse sprang ud i fuldt flor, affødte periodens industrialisering en voksende strejkebevægelse.¹ Denne skyldtes dog kun i mindre udstrækning en egentlig dekvificering af arbejdet som følge af en forvandling af produktions- og arbejdsprocessen, da noget sådant ikke fandt sted i større omfang i Danmark. Strejkerne var først og fremmest lokale fænomener for at få andel i periodens, omend kunstige, højkonjunktur. Såvel De samvirkende Fagforbund (DsF) og Arbejdsgiverforeningen som de strejkende arbejdere drog en række politiske konklusioner af de førte kampe, som dels forstærkede det eksisterende classesamarbejde og dels øgede klassebevidstheden hos dele af de kæmpende arbejdere.

Strejkebevægelsen måtte af gode grunde kolliderer med den politiske hovedlinje hos DsF, der siden Septemberforliget havde forpligtet sig til at opretholde freden på arbejdspladserne i overenskomstperioderne. DsF havde tydeligvis store problemer med at styre arbejderne, hvilket borgerskabet ikke mindst via Arbejdsgiverforeningen søgte at udnytte til det yderste ved en bevidst offensiv over for arbejderklassen. Det trængte både DsF og store dele af arbejderklassen i defensiven - det ses f.eks. af, at det i 1911 lykkedes Arbejdsgiverforeningen at gennemtvinge en femårig overenskomst.

Det stod imidlertid fortsat det danske borgerskab klart, at uden om arbejderne egne organisationer ville en effektiv og varig disciplinering af arbejderklassen ikke være mulig. Det var derfor nødvendigt at styrke DsF og øge arbejderklassens opslutning om organisationen. Med indførelsen af forligsmandsinstitutionen og Den faste Voldgiftsret i 1910 blev der taget et stort skridt i retning af, dels at skabe et effektivt repressaliesystem over for »ulovlige« strejker og dels at styrke DsF's autoritet. Virkningen heraf blev da også den ønskede, at en voksende del af arbejderklassen både organisatorisk og politisk sluttede op om DsF - en udvikling der især accelererede under krigen.

Men samtidig belærte overgrebene fra stat, arbejdsgivere og DsF mange af de strejkende arbejdere om realiteten i classesamarbejdet og om

nødvendigheden af ikke blot at indordne sig herunder, men at det kampen gjaldt egentlig var afskaffelsen af selve det etablerede klassesamarbejde, ja, af selve klassesamfundet. Især den stærke strejkebevægelse i årene 1907-11 øgede kamp- og klassebevidstheden i dele af arbejderklassen. Det resulterede således i, at politisk bevidste arbejdere i fagbevægelsen i 1910 forenedes i dannelsen af en oppositionel organisation Fagoppositionens Sammenslutning (FS). Der var tale om en syndikalistisk organisation, der arbejdede inden for rammerne af DsF og eksklusivt på et fagligt grundlag med at opbygge klubber med henblik på en erobring af fagbevægelsen for at gøre denne til en egentlig socialistisk kamporganisation for arbejderklassen. Frem til 1916-17 spillede FS ikke nogen større rolle for den danske arbejderklasse, hvis store flertal i stigende omfang knyttede sig kompakt til DsF og Socialdemokratiet.⁵

Også inden for Socialdemokratiet udkrystalliserede der sig efterhånden en opposition.⁶ Den samlede sig om enkelte vælgerforeninger, primært københavnske, som endvidere mødtes i Karl Marx klubberne og bladet Socialisten; men efterhånden, og især under krigen, forskød det oppositionelle tyngdepunkt i partiet sig mere og mere til Det socialdemokratiske Ungdomsforbund (SUF). I førkrigsperioden var partioppositionen imidlertid yderst svag.

På Socialdemokratiets kongres i 1913 knyttedes både DsF og SUF nærmere til partiet, hvormed også fulgte pligten til loyalitet over for partiledelsens politiske linie. Da Det radikale Venstre samme år dannede regering, sluttede Socialdemokratiet helt og holdent op om dette socialliberale borgerlige parti - et samarbejde som partiet ikke veg en tomme fra i den radikale regeringsperiode, som skulle vise sig at omfatte de følgende syv år. I denne periode 1913-20 afslørede Socialdemokratiet imidlertid et så utilsløret forsvar for det borgerlige samfund og brød i den grad med gamle socialistiske principper, at oppositionen måtte se sin partiloyalitet stillet på en stadig mere belastende prøve. Men det der først og fremmest gav den oppositionelle bevægelse kød og ben var den skærpelse af klassekampen, som krigen forårsagede både internationalt og i Danmark.

Ved krigsudbrudet i 1914 sluttede det danske Socialdemokrati og DsF utvetydigt op om det borgerlige danske samfund. Alle andre medlemmer af den socialdemokratiske 2. Internationale og Det internationale Fagforeningsforbund sluttede på samme måde borgfred med deres respektive nationale borgerskaber, hvormed grundlaget blev revet væk under hele den gamle internationale arbejderbevægelse.

Borgfreden tvang det danske Socialdemokrati til bl.a. at stemme for en række temmelig omfattende militærbevillinger - i strid med partiets principielle antimilitarisme - ikke mindst i forbindelse med indkaldelse af en større sikringsstyrke. Disse indkaldelser ramte en stor del af de politisk aktive inden for oppositionen, der både i partiet og fagbevægelsen i sti-

gende omfang rekrutteredes blandt de unge. Den fortsatte internationale krig, den socialdemokratiske støtte til militærbevillingerne og de mange indkaldelser skabte en stærk antimilitarisk bevægelse i SUF og ikke mindst blandt de anarkistisk indstillede ungsocialister, der fra 1915 bl.a. fandtes i Foreningen for konsekvente Antimilitarister.⁷ Vigtigst er imidlertid den radikaliserende, som fandt sted i det store og hurtigt voksende ungdomsforbund, hvis medlemstal under krigen nærmede sig de ti tusinde. Denne udvikling må ses, dels i en international og dels i en dansk sammenhæng.

Afgørende for den voksende modsætning mellem SUF og Socialdemokratiet var ikke mindst, at de to organisationer fra 1915 placerede sig forskelligt i forhold til den internationale arbejderbevægelse, som under indtryk af krigens skærpede klasse modsætninger på ny dukkede op, men stadig tydeligere delt i en reformistisk og en revolutionær organisation. SUF, der var medlem af Ungdomsinternationale, tilhørte fra 1915 samtidig den nydannede Zimmerwaldinternationale, der hurtigt udviklede sig i revolutionær retning, for i 1919 at gå op i den kommunistiske 3. Internationale. Fra 1917 tog Zimmerwald ophold i Stockholm, hvorefter den internationale revolutionære bevægelse trængte stadig tættere ind på livet af SUF og hele den danske oppositionelle bevægelse samtidig med, at forbundets relationer til den langt mere radikale og omfattende venstrefløj i Norge og Sverige forstærkedes.⁸

Samtidig tog Socialdemokratiet fra starten afstand fra Zimmerwald, der angreb den socialdemokratiske borgfredspolitik, ikke mindst hos det tyske Socialdemokrati, som det danske lagde sig tæt op af. Under krigen deltog partiet ligeledes i bestræbelserne for at genoplive 2. Internationale uden om Zimmerwald, ligesom DsF søgte at styrke Det internationale Fagforbund.⁹ Zimmerwaldbevægelsen voksede imidlertid i omfang og politisk radikalitet. Allerede den anden kongres i 1916 viste en klar venstredrejning med skarpere front mod de socialdemokratiske borgfredspartier samtidig med, at tanken om at føre krigen over i en social revolution dukkede op. Først de skærpede krigsforhold og den russiske revolution i 1917 skubbede dog denne strategi i forgrunden.

De forstærkede ansatser til en splittelse i den internationale arbejderbevægelse var i sidste ende udtryk for det brud, der var på vej inden for de store nationale arbejderbevægelser, først og fremmest i 2. Internationales moderparti, nemlig det tyske Socialdemokrati, hvor de voksende modsætninger i 1917 førte til et betydeligt frafald og dannelsen af Det uafhængige Socialdemokrati. Partiets venstrefløj bestod af det såkaldte Spartakusforbund, hvis antimilitaristiske og antikapitalistiske kamp udgjorde en stærk inspirationskilde for den danske venstrefløj. I slutningen af 1918 skilte det sig ud og dannede Det tyske Kommunistparti.

Krigens fortsættelse og det stadig voldsommere opgør mellem den kapitalistiske verdens to stærkeste nationalbourgeoisier, det tyske og det

engelske, forringede borgerskabernes magtgrundlag. Dermed steg behovet for at gøre borgfredspolitikken med arbejderbevægelsen til en mere udtalt alliance, der kunne garantere opretholdelsen af disciplinen i arbejderklassen og dens fortsatte opslutning, især fra 1916, da det trak op til en skærpelse af krigen, som højst sandsynligt ville gøre en ende på de usikre, men gunstige konjunkturer, som den danske kapital i kraft af landets neutralitet og placering på verdensmarkedet havde nydt godt af de første krigsår.

Resultatet blev, at den socialdemokratiske partileder Stauning i 1916 indtrådte som kontrolminister i den radikale regering sammen med en repræsentant fra de to borgerlige partier Venstre og Det konservative Folkeparti. Med denne såkaldte ministersocialisme havde Socialdemokratiet brudt med nok et af sine fundamentale principper, nemlig beslutningen fra kongressen i 1908 om ikke at indgå i nogen regering, før partiet havde et absolut parlamentarisk flertal bag sig. Beslutningen om at lade Stauning udnævne til minister, der var blevet taget på en hastigt indkaldt kongres, øgede oppositionen i partiet, hvorunder bl.a. den kendte socialist Gerson Trier udtrodte af både partiets hovedbestyrelse og af selve partiet. Men endnu var modsætningerne ikke tilstrækkeligt modnet til et egentligt brud mellem oppositionen og partiledelsen. Det sås bl.a. af, at et andet kendt medlem af oppositionen og senere af Danmarks socialistiske Arbejderparti Marie Nielsen overtog Gerson Triers plads i hovedbestyrelsen.

Der var imidlertid ingen tvivl om, at skærpelsen af den internationale og nationale klassekamp trak partiledelse og opposition i hver sin retning. Modsætningerne meldte sig klart på kongressen i 1915 og 1916, det viste sig ved den skarpere holdning over for oppositionen, især over for ungdomsforbundet, hvilket bl.a. kom til udtryk i en strammere partidisciplin. Det bidrog kun til yderligere at skærpe den oppositionelle holdning hos oppositionen, hvis forskellige grupper samtidig rykkede hinanden nærmere. Således etableredes i 1916 et nærmere samarbejde mellem SUF og bladet Socialisten, der fungerede som talerør for den »voksne« partiopposition.¹⁰ Forbundet formulerede sig selv gennem det efterhånden store medlemsblad Fremad.

De voksende modsætninger i den socialdemokratiske arbejderbevægelse skyldtes først og fremmest et betydeligt opsving i klassekampen. For DSF betød dette både, at organisationsprocenten steg, men medførte også en voksende kampbevægelse i arbejderklassen. Det gav så stærk næring til den syndikalistiske fagopposition FS, at den fra 1916 oplevede sit egentlige gennembrud. I de følgende fem år skulle dette give DSF meget besvær med at opretholde disciplinen i arbejderklassen.

De første alvorlige disciplineringsvanskeligheder for DSF opstod, da de femårige overenskomster fra 1911 udløb i 1916. Det lykkedes borgerskabet med behændig henvisning til krigen og borgfreden at gennemtvinge en

forlængelse af overenskomsterne, hvilket resulterede i, at der først i foråret 1919 blev tale om nye overenskomstforhandlinger. DsF's passivitet og eftergivenhed vakte af gode grunde protester i arbejderklassen. I de to første krigsår havde den danske kapital nemlig oplevet en betydelig højkonjunktur, hvorunder der hentedes store krigsprofitter hjem. Pengerigeligheden parret med en tiltagende vareknaphed fremkaldte en stærk inflationær udvikling, der hårdt måtte ramme arbejderklassen, hvis eneste eksistensgrundlag var den udbetalte løn. Borgerskabets store profitter, prisstigningerne med deraf følgende reallønsfald samt DsF's og for den sags skyld også Socialdemokratiets tilbageholdenhed med materielle krav til fordel for arbejderklassen skabte fra 1916 en voksende strejke- og protestbevægelse.

Med den uindskrænkede ubådskrig fra begyndelsen af 1917 udviklede der sig en egentlig krise for den danske kapital, hvis følger prompte væltedes over på arbejderklassen i form af arbejdsløshed, vareknaphed, prisstigninger og nye skatter. De stigende skatter var nødvendiggjort af de stadig flere statsudgifter, som hensynet til det kriseramte borgerskab krævede. Ikke mindst de indirekte skatter bidrog til at forværre arbejderklassens kår i løbet af 1917 og 1918 samtidig med, at det øgede modstanden mod Socialdemokratiet, der havde set sig nødsaget til at stemme for bevillingerne og dermed bryde med nok et gammelt princip i partiets program.

Den skærpede krise, forringelsen af arbejdernes levestandard og især den tiltagende politiske radikaliserings gjorde det klart for både borgerskabet og den socialdemokratiske arbejderbevægelse, at der måtte bødes på udviklingen med en række sociale foranstaltninger for ikke at friste arbejderne til at gøre selvtægt. Især fra vinteren 1917-18 blev det nødvendigt at vise større imødekommenhed som følge af en åbenlys elendighed og ikke mindst en voksende politisk bevægelse blandt de arbejdsløse, som, hvis den fik lov til at brede sig, kunne true både den borgerlige samfundsorden og den reformistiske arbejderbevægelses kontrol over arbejderklassen. Sammen med den socialdemokratiske arbejderbevægelse indledte det danske borgerskab derfor den indrømmelsespolitik over for arbejderne, som i de følgende tre år bevidst tilsigtede at underminere oppositionen og kampviljen i arbejderklassen - en politik som effektivt fulgte op af hårdhændet repression og vold fra den borgerlige stats side.

Denne nationale skærpelse af klassekampen øgede modsætningerne i arbejderbevægelsen, idet den på den ene side trak Socialdemokratiet og DsF yderligere over på borgerskabets side, mens den på den anden side forstærkede kampbevidstheden i oppositionen. Ikke mindst den antimilitaristiske kamp og arbejdsløshedsbevægelsen i vinteren 1917-18 var en afgørende forudsætning for splittelsen af arbejderbevægelsen i 1918.¹¹ En nok så vigtig grund til det brud, der kom, skal endvidere søges i

den internationale skærpelse af klassekampen. Allerede i 1917 resulterede dette i dannelsen af nye venstrepartier i Tyskland, nemlig Det uafhængige Socialdemokrati, og i Sverige, Socialdemokratisk Vänstreparti, samt i en sådan ekspansion for den norske venstrefløj, at den i løbet af vinteren 1917-18 og foråret 1918 overtog ledelsen af hele den norske arbejderbevægelse.

Den danske oppositions stærke personlige og politiske forbindelser til de nordiske lande, som forstærkedes fra 1917, hvortil kom det internationale organisatoriske fællesskab for SUF's vedkommende i Ungdomsinternationalen og Zimmerwald, måtte på afgørende vis virke til at trække oppositionen væk fra reformismens politiske grundlag. Endelig fulgte så i november 1917 den russiske revolution, hvorved hele den kapitalistiske verdens revolutionære arbejderbevægelse fik et konkret eksempel og en konkret anvisning på en socialistisk samfundsomstyrtelse. Det sovjetiske forbillede og forsvaret af den russiske revolution skulle fra 1918 spille en stadigt voksende rolle for hele den internationale revolutionære arbejderbevægelse, især efter at de europæiske revolutioner viste sig at slå fejl.

II Partiets dannelse.

Danmarks socialistiske Arbejderpartis dannelse skete i forlængelse af de tendenser, som er skildret ovenfor. Det var ikke mindst erfaringerne med det vedvarende socialdemokratiske klassesamarbejde og de internationale impulser, der fremkaldte bruddet med den gamle arbejderbevægelse. Men den vigtigste tilskyndelse til partidannelsen stammede givetvis fra arbejdsløshedsbevægelsen i vinteren 1917-18, som overbeviste dele af parti- og fagoppositionen om, at det ikke længere var muligt at drive klassekampspolitik inden for den socialdemokratiske arbejderbevægelse, og at vinterens protest- og kampbevægelse vidnede om en så stærk klassebevidsthed i store dele af den danske arbejderklasse, at der i lighed med andre lande kunne bygges en ny revolutionær arbejderbevægelse op omkring den. Især gjorde statens voksende voldelige og repressive overgreb på de oppositionelle arbejdere, ikke mindst efter stormen på Børsen i februar 1918, det klart for en del, at man på baggrund af de internationale erfaringer måtte føre kampen på et bredere grundlag. Samtidig bidrog kampbevægelsen til at øge partioppositionens bevidsthed om klassesamfundets sande karakter og om nødvendigheden af at føre kampen for det socialistiske samfund ud over de efterhånden tyngende parlamentariske rammer. Derfor førte udviklingen også til, at der fra denne opposition blev gjort op med reformismen og taget initiativ til en ny partidannelse.

De første forsøg på en selvstændig gruppedannelse inden for partiet skyldtes den i nordiske socialistkredse bekendte - men også berygtede - journalist Alfred Kruse, der i 1916 efter sin tilbagevenden til Danmark søgte at få oprettet en dansk Zimmerwaldgruppe. Hans bestræbelser vandt imidlertid ikke genklang inden for oppositionen. I stedet nøjedes han og

en mindre kreds med i november 1916 at oprette en socialistisk diskussionsklub »Internationale«, hvis ledelse bl.a. omfattede Karl V. Jensen, som senere hørte til blandt lederne i Danmarks socialistiske Arbejderparti (DSA).

Inden for de gamle Karl Marx klubber under Socialdemokratiet og i SUF fandt man imidlertid den egentlige partiopposition, der formulerede sig gennem bladene Socialisten og Fremad. SUF udgjorde her i kraft af sin store og voksende medlemsskare den egentlige kerne i partioppositionen. I 1916 indgik SUF som nævnt et nærmere samarbejde med Socialisten, som udbyggedes sidenhen i 1918, hvorved partioppositionen udkrystalliserede sig stadig klarere som en selvstændig blok.² Skulle der således dannes et større selvstændigt parti, kunne det næppe ske med nogen fremtid for sig uden om denne gruppe.

Den 5. november 1917 stiftede oppositionelle bestyrelsesmedlemmer af socialdemokratiske vælgerforeninger i København klubben »Internationale«, hvis bestyrelse bestod af Carl Christensen, Johs. Erwig og Hans Palbo - tre fremtrædende oppositionsfolk. Det socialdemokratiske hovedbestyrelsesmedlem Marie Nielsen var et andet fremtrædende medlem af klubben. Der lå ikke nogen intention om at danne et nyt parti bag klubbens oprettelse. Den var først og fremmest opstået som følge af Socialdemokratiets tiltagende samarbejdspolitik, hvor man umiddelbart ville søge at forhindre, at denne politiske linie på den kommende partikongres i februar 1918 førte til en vedtagelse om en fornyet valgalliance med Det radikale Venstre.³ Blandt de efterhånden mange modstandere af en sådan valgalliance, som klart manifesterede sig på partikongressen, fandtes også mere moderate grupper, der først og fremmest var utilfreds med den stramme partidisciplin og de gentagne brud på Socialdemokratiets gamle program.⁴

Efter kongressen den 25. februar 1918 udmeldte dele af både de moderate oppositionsfolk og den egentlige radikale venstrefløj sig af partiet. Snart sattes et partiforberedende arbejde igang, som relativt hurtigt afklarede, at de moderate stod på et borgerligt parlamentarisk grundlag, mens venstrefløjen arbejdede ud fra mere eller mindre revolutionære principper. Blandt de moderate havde der allerede før kongressen været planer om at oprette et alternativt socialdemokratisk dagblad, hvortil de to journalister inden for den socialdemokratiske presse Jens Nyberg og V. Nicolajsen var initiativtagerne. Allerede den 19. marts så et sådant dagblad dagens lys med navnet »Dagens Ekko«, der efter Det uafhængige Socialdemokratiske dannelses den 30. marts blev dette partis organ.⁵

Marie Nielsen var ubetinget det mest fremtrædende medlem af partioppositionen, som efter partikongressens vedtagelse af valgalliancen tog konsekvensen og udmeldte sig af partiet. I en offentliggjort erklæring »Danmarks Socialdemokrati i Alliance med Borgersekabet« angav hun allerede i titlen, hvad der lå bag hendes udtræden.⁶

Kongressen var ifølge Marie Nielsen oppositionens absolut sidste chance for at sætte sin politik igennem og rive partiet ud af det omsiggribende klassesamarbejde. Straks efter kongressen meldte hun sig derfor også ud af partiet. Inden for klubben Internationale af 1917 kom det ligeledes til et opgør, hvor flertallet på et møde den 19. marts vedtog at blive i partiet. Mindretallet brød derefter definitivt med partiet og forberedte sig på en ny partidannelse.⁷

Mellem denne gruppe, der samledes omkring Marie Nielsen, og en del oppositionelle fagforeningsfolk, heriblandt Chr. Rassow og Thøger Thøgersen, etableredes i løbet af marts måned en forbindelse, som skulle føre til DSA's dannelse. Det afgørende initiativ kom fra fagbevægelsen, hvor Thøgersen, formand for sadelmagernes fagforening i København, synes at have været den ledende. Formændene for følgende københavnske fagforeninger: sadelmagerne, tapetsererne, malerne, linoleumsarbejderne, typograferne, barbererne og murerarbejdsmændene indbød således bestyrelsen for klubben Internationale af 1917 og Marie Nielsen til et møde på formanden for sadelmagernes kontor den 22. marts.⁸

På dette det første møde synes dog kun formanden for sadelmagerne Thøgersen og for linoleumsarbejderne Georg Christensen samt Marie Nielsen at have deltaget. Først på et nyt møde den 26. marts deltog de øvrige formænd, men tilsyneladende heller ikke denne gang bestyrelsen for klubben Internationale - i god overensstemmelse i øvrigt med klubbens beslutning af 19. marts om at blive i Socialdemokratiet. Imidlertid mødte ikke alle indbyderne op, idet der på dette møde foruden de tre ovennævnte kun deltog formanden for malernes fagforening, Post, formand for murerarbejdsmændene, Bærentsen, formand for tapetsererne, Wiinberg samt bestyrelsesmedlem i malernes fagforening, Dyhring og i barberernes fagforening, Eskelund. Man enedes om at danne et parti og mødes et par dage senere.⁹

Det partiforberedende arbejde var imidlertid blevet røbet, og Stauning og Borgbjerg gik på den københavnske fællesorganisations møde den 26. marts til angreb på det »förräderi«, som en del fagforeninger var ved at begå. Dette skræmte åbenbart nogen af deltagerne, så de blev væk fra det aftalte møde. På mødet den 28. eller 29. marts var nye imidlertid kommet til, og der deltog følgende: Thøgersen, G. Christensen, sadelmager Th. Klausen, Marie Nielsen, Dyhring, formand for murerstvendene Chr. Rassow, murer Alstrup, maskinarbejder C. M. Nielsen og tobaksarbejderne Dagmar Bahnsen og Else Jensen, begge medlemmer af deres fagforenings bestyrelse.

Til mødet var endvidere indbudt ledelsen for SUF, for klubben Internationale samt redaktør Nicolajsen fra gruppen omkring bladet Dagens Ekko. SUF mente ikke tiden var inde til en ny partidannelse, så længe krigen varede ved og holdt fast ved forbindelsen til Socialdemokratiet. Nicolajsen kunne ikke acceptere partiets politiske linie, hvilket

førte til, at hans gruppe umiddelbart efter dannede deres eget parti, Det uafhængige Socialdemokrati. Klubben Internationales bestyrelse deltog i overensstemmelse med sin tidligere omtalte beslutning ikke i mødet. Fagoppositionens Sammenslutning var derimod ikke indbudt, hvilket givetvis skyldtes, at de på forhånd havde taget afstand fra en sådan partidannelse.¹⁰

Efter at forholdet til samtlige oppositionelle grupper var afklaret, og det var besluttet at danne et parti, nedsattes et provisorisk arbejdsudvalg bestående af Th. Klausen, C. M. Nielsen, G. Christensen, Marie Nielsen og Th. Thøgersen med sidstnævnte som formand. En eller to dage efter mødet, den 30. marts, holdt redaktør Nicolajsen partistiftende møde for gruppen omkring bladet Dagens Ekko, hvorved partiet Det Uafhængige Socialdemokrati dannedes som et udpræget reformistisk, parlamentarisk parti. Arbejdsudvalget havde på det forudgående møde besluttet at benytte denne lejlighed til at tegne medlemmer for DSA. Der tegnedes ca. 70 medlemmer.¹¹

Disse og sandsynligvis en del andre medlemmer, som det var lykkedes at få, samledes til partiets konstituerende generalforsamling den 4. april. Her valgtes det første ordinære arbejdsudvalg bestående af Th. Thøgersen, formand, Robert Gronemann, kasserer, C. M. Nielsen, G. Christensen, Rassow, Th. Klausen, Marie Nielsen og Charles Petersen.¹² Sidstnævnte trådte dog tilbage et par dage senere.¹³ Den 8. april meddelte klubben Internationale af 1916 arbejdsudvalget, at den var opløst med opfordring til medlemmerne om at indmelde sig i DSA.¹⁴

I forbindelse med oprettelsen af DSA er det således værd at fremholde, at partiets dannelse ikke foregik i form af en revolutionær samling på hele den danske venstrefløj, i lighed med f.eks. Tyskland og Sverige. Tværtimod holdt de store oppositionelle grupperinger SUF og den øvrige partiopposition samt FS fast ved deres organisatoriske tilknytning til Socialdemokratiet og DsF. Det udeblivende store opgør med den reformistiske arbejderbevægelse i 1918 skyldes først og fremmest den relativt begrænsede mobilisering i den danske arbejderklasse. Dyrtiden og den store arbejdsløshed i vinteren 1917-18 havde nok resulteret i en omfattende organisering af de arbejdsløse i FS' regi, ligesom dønningerne fra den revolutionære bevægelse ude i Europa begyndte at spores hertilands. Krisen for det borgerlige danske samfund i begyndelsen af 1918 viste sig imidlertid ikke at være tilstrækkelig dybtgående til at kunne rive arbejderklassen ud af dens småborgerlige slummer og dens stærke bindinger til den reformistiske arbejderbevægelse. Den utilstrækkelige bevægelse i arbejderklassen betød samtidig, at de to store oppositionsgrupper i henholdsvis partiet og fagbevægelsen ikke formåede at overvinde - i hvert fald ikke på dette tidspunkt - den hævdvundne reformistiske opdeling af arbejdskampen i en faglig og en parlamentaristisk del. Tilbage stod kun den lille gruppe, som via DSA på et klassekampsgrund-

lag ville søge at opsamle og videreudvikle den spirende proletariske bevægelse i den danske arbejderklasse.

III Partiets politiske virksomhed.

DSA opstod således på baggrund af en international og national skærpelse af klassekampen og i reaktion mod det voksende klassesamarbejde mellem henholdsvis DsF og Socialdemokratiet og det danske borgerskab - en udvikling som på den ene side udtrykte borgerskabets krise og faren for at styrkeforholdet mellem klasserne skulle vippe over til fordel for arbejderklassen, og som på den anden side fastslog den socialdemokratiske arbejderbevægelses velvillige holdning til det borgerlige samfund og borgerskabets anerkendelse af denne bevægelse forudsat dens fortsatte accept af det kapitalistiske samfunds spilleregler.

Heroverfor stillede DSA en organisation, hvis grundlag var klassekampen, og hvis mål var omstyrtelsen af det kapitalistiske samfund. Over for Socialdemokratiet og DsF's adskillelse af arbejdskampen i en parlamentarisk-politisk og en faglig-økonomisk kamp og over for denne bevægelses efterhånden klart borgerlig, reformistiske mål, ville DSA en forening af den politisk og økonomiske kamp på et revolutionært grundlag.

Men det var længe temmelig usikkert, hvad det politiske indhold egentlig skulle være i denne organisation. Dette må man se på baggrund af den danske arbejderklasses relativt begrænsede kamperfaringer og ikke mindst deres manglende erfaringer med andre organisations- og kampformer end de socialdemokratiske og disses adskillelse i en rent faglig og i en rent parlamentarisk organisering. Partiets dannelse og program var først og fremmest udtryk for en reaktion imod denne opsplitning af kampen og dens manglende revolutionære perspektiv. Ved partiets dannelse kunne man som alternativ til reformismen imidlertid kun opstille syndikalisternes direkte aktion, massestrejken og rådserfaringerne fra den russiske revolution i 1905 og i 1917-18. I revolutionære, danske kredse var der dog endnu i april 1918, da DSA dannedes, et temmelig flimrende indtryk af den seneste russiske revolution. Det afklaredes først i løbet af året.

Syndikalismen havde en del års praktiske erfaringer bag sig både i Danmark og ikke mindst i de store industrilande. Hvad massestrejken angik, kunne DSA bygge videre på den temmelig omfattende massestrejke-debat, som var blevet ført inden for 2. Internationale, især i det tyske Socialdemokrati. Forsåvidt man overhovedet kan tale om nogen taktisk og strategisk afklaring i Zimmerwaldbevægelsen byggede denne videre på massestrejken, altså nærmest en spontanisme, der før den russiske revolution kun meget vagt kombineredes med tanken om arbejdersråd i en revolutionær overgangsfase. Ansætterne til denne i realiteten diffuse - og dermed for arbejderklassen farlige - taktik og strategi udformedes i løbet af

1. verdenskrig primært inden for den tyske Spartakus-gruppe, dvs. først og fremmest af Rosa Luxemburg.¹

I begyndelsen af 1918 kendetegnedes den internationale revolutionære arbejderbevægelse således af stor uklarhed i strategisk og taktisk henseende, hvilket naturligvis i høj grad måtte præge DSA. I »Principielle Grundlinjer for Danmarks socialistiske Arbejderparti«, som udsendtes umiddelbart før partiets dannelse, indgik end ikke arbejderådene som led i en ny organisering af arbejderne.² Det drejede sig her om massestrejken, om massedemonstrationen og den direkte aktion, hvor parlamentarismen blot fungerede som et agitationsmiddel. Hovedformålet var at skabe og videreudvikle en bevægelse i den danske arbejderklasse, som kunne rive den løs af de reformistiske og hele det borgerlige samfunds lænker. Men det var også klart, at der først måtte opbygges en organisation til at tage kampen op med det overvældende borgerlige og socialdemokratiske apparat, der havde et fast greb om arbejderklassen. Som første og vigtigste led i bestræbelserne på at opbygge en ny og revolutionær arbejderbevægelse var det imidlertid nødvendigt at få afklaret forholdet til den øvrige danske venstrefløj med henblik på en samlet optræden.

Umiddelbart efter partiets start i begyndelsen af april 1918 stilledes det imidlertid over for kravet om en praktisk politisk stillingtagen til det forestående folketingsvalg 22/4. Oprindelig var arbejdsudvalget indstillet på, at partiet ikke skulle blande sig i dette borgerlig-parlamentariske spil. Et flertal på den stiftende generalforsamling 4/4 gik imidlertid ind for en opstilling, og på en følgende generalforsamling 10/4 vedtoges det at opstille 8 kandidater, nemlig Marie Nielsen, Thøger Thøgersen, Georg Christensen, Holger Bahnsen, Axel Rundstrøm, Carl Nielsen, Sofie Falck og Carl Winquist.³

Valgkampen strakte sig for DSA's vedkommende fra 10. til 22. april, og partiet fik her lejlighed til at præcisere sin kritik af Socialdemokratiet. Dette foregik på de fem offentlige møder, partiet holdt, og gennem uddelingen af fire flyveskrifter i i alt 65000 eksemplarer. I valgkampen var det et klart minus, at det ikke var muligt at formulere sig i et eget blad, idet partiet blev totalt negligeret af den øvrige presse. Flyvebladene afspejler, dels i hvor høj grad krigen og Socialdemokratiets politik i krigsperioden havde virket krystalliserende for en selvstændig venstreopposition, dels den styrke hvormed krigsforholdene endnu gjorde sig politisk gældende i april 1918.⁴

I valgparolerne blev der gjort op med Socialdemokratiets politik under krigen, hvor man ifølge DSA havde svigtet arbejderklassen og ladet udbygningen florere. Det havde under krigen stemt for militærbevillingerne udtrykt i parolen »Socialdemokratiets Forræderi overfor den antimilitaristiske Kamp«. Partiet opstillede falske paroler som »For eller imod Regeringen, for eller mod Neutralitetspolitikken, for eller imod Dyrtds-lovgivningen«, så DSA måtte stille spørgsmålet, »Kan de Arbejdsløse

stemme paa Socialdemokratiets Liste?«. I skriftet »Borgfred eller Klassekamp« præciseredes det nærmere, hvordan Socialdemokratiet havde opgivet klassekampen og ladet krigskonjunkturerne proletarisere arbejderne, og hvordan partiet i borgfredens navn havde tilladt, at spekulation og udbytning florerede.

Over for denne udvikling og over for borgfreden satte DSA klassekampen og »Arbejdernes økonomiske Frigørelse«. Arbejderne ville ved at udnytte den »Produktionsevne, som er deres egentlige Kraft, selv kunne overtage Samfundet«. Men samtidig antydedes også, at den store øjeblikkelige arbejdsløshed, der fjernede arbejderne fra produktionen, bidrog til at svække deres revolutionære styrke og dermed også partiets egne politiske muligheder. De krav, som opstilledes, omfattede dels en række umiddelbare sociale foranstaltninger og dels mere vidtgående fordringer om samfundets overtagelse af produktion og distribution samt militærets afskaffelse.⁵ - Men hvordan disse krav nærmere skulle gennemføres måtte ligge hen i det uvisse.

Partiet stod svagt i valgkampen ikke mindst i forhold til det efterhånden enorme Socialdemokrati, som kunne trække på hele sit organisationsapparat og sin omfattende presse. Men også over for den øvrige venstrefløj var det vanskeligt for DSA at gøre sig gældende. Den største oppositionelle organisation SUF støttede Socialdemokratiet⁶ FS, der repræsenterede hovedparten af de kampbevidste arbejdere, stillede ikke selv kandidater op ved valget, men deltog i valgkampen for at bevidstgøre arbejderne om det parlamentariske spils nyttesløshed og måtte derfor nødvendigvis distancere sig fra DSA.⁷ Endelig opstillede det andet parti, der var afskallet fra Socialdemokratiet, Det uafhængige Socialdemokrati ligeledes egne kandidater i København.⁸ Valgresultatet blev, som man kunne vente paa, 1410 stemmer, eller som Socialdemokraten med tilfredshed kunne melde, 0,2% af det samlede stemmetal.⁹

Den eneste kvalitative debat, DSA involveredes i under valgkampen, var i forhold til syndikalisternes organisation FS og dens blad Solidaritet, som politisk lå partiet nærmest. Debatten drejede sig om inddragelse af det parlamentariske forum i arbejdernes kamp. FS tog generelt afstand fra enhver form for parlamentarisk, politisk virksomhed og var imod selve tanken om at danne et politisk parti, fordi man i et sådant med fortillfælde i Socialdemokratiet så en distance til arbejdspladserne, hvor den vigtigste kamp foregik, og dermed begyndelsen til den umyndiggørelse, som ville føre over i bureaukratisme og reformisme.

Fra DSA's side pegede Marie Nielsen på de begrænsninger, som lå i syndikalisternes kamp, idet disse udelukkende holdt sig til den faglige virksomhed. Hun gjorde opmærksom på, at man i et klassesamfund som det danske nødvendigvis måtte gøre kampen total og bl.a. også inddrage staten i sin strategi og dermed proletariatets diktatur - et udtryk der her for første gang omtales af DSA, men uden nogen nærmere angivelse af

indholdet. Ved kombinationen af den økonomiske og politiske kamp fremhævede Marie Nielsen, at DSA repræsenterede en højnelse af klassekampen.

FS ville imidlertid hverken vide af parlamentarisme eller proletariats diktatur og afviste enhver tanke om noget organisatorisk samarbejde. Det betød, at DSA's intentioner om at vinde indflydelse på kampen på arbejdspladserne for at kombinere denne med den politiske kamp om kontrollen med hele samfundet herefter kun meget vanskeligt lod sig realisere. FS forbeholdt sig den politisk mest fremskredne del af arbejderklassen.¹⁰

Også i forhold til den anden store oppositionsgruppe, SUF indledte DSA en debat, idet en sammenslutning med SUF med dens mere end 10000 medlemmer kunne give partiet den nødvendige medlemsbasis for en effektiv politisk virksomhed. Den socialdemokratiske partikongres' beslutning om valgalliance med Det radikale Venstre i februar 1918 stillede tydeligvis ungdomsforbundets loyalitet over for partiet på en hård prøve. Forbundet valgte dog at blive i partiet og støtte det ved valget 22/4, hvorved det kom i modsætningsforhold til DSA. Som medlem af Zimmerwald, hvis øvrige medlemmer havde brudt med den socialdemokratiske arbejderbevægelse, stilledes SUF hermed i en vanskelig situation. På konferencen for de skandinaviske ungdomsforbund den 28. og 29. april, hvor både Zimmerwald, Det uafhængige Socialdemokrati (DUS) og DSA var repræsenteret, blev det danske forbund udsat for en hård kritik.¹¹

SUF, dvs. først og fremmest formanden Ernst Christiansen, forsvarede sit fortsatte medlemskab af Socialdemokratiet med, at krigens særlige omstændigheder nødvendiggjorde partiets afvigelser fra dets politiske program. Det var opfattelsen, at forbundet inden for partiet ville have langt større muligheder for at gøre sig politisk gældende og dreje partiet i socialistisk retning. Endelig måtte et brud med Socialdemokratiet også resultere i forbundets splittelse, idet man da kun kunne regne med støtte fra ca. halvdelen af medlemmerne.

Heroverfor fremførte både Zeth Höglund fra Zimmerwald og Marie Nielsen fra DSA, at det var en illusion at tro, forbundet kunne øve nogen politisk indflydelse på partiet og drive virkningsfuld opposition inden for dets rammer. Efter den sidste partikongres var det definitivt afgjort, at Socialdemokratiet ikke længere kunne gøres til noget klassekampsparti, og som Marie Nielsen pegede på var opposition en umulighed i betragtning af partiets centraliserede presse og beslutningsproces, som jo også SUF havde fået at mærke. SUF holdt imidlertid fast ved forbindelsen til Socialdemokratiet.

Var der med FS' afvisende holdning over for DSA lukket af for en større indflydelse på kampen på arbejdspladserne for partiet, blev dets isolation kun endnu stærkere af, at SUF indtog den samme holdning. Tilbage var der blot det ad hoc samarbejde, som kunne stables på benene i forbindelse

med møder og demonstrationer, en praksis som da også blev anvendt ved flere lejligheder i de følgende halvandet år. Samtidig opretholdt en del DSA medlemmer deres medlemskab af enten SUF eller FS. Alle tre organisationer tillod denne medlemsoverlapning.¹²

DSA's politisk offensiv over for FS og SUF fortsatte imidlertid, ligesom Zimmerwald bearbejdede ungdomsforbundet for at få det til at bryde med Socialdemokratiet og tilslutte sig DSA. Bag denne offensiv fra partiets side lå der en helt klar erkendelse af, at hvis ikke en sådan sammenslutning blev tilvejebragt, ville et revolutionært parti som DSA kun vanskeligt kunne realisere sine mål.

På et forretningsudvalgsmøde i SUF 23/5 1918 behandledes en sådan skrivelse fra Zimmerwald, som opfordrede forbundet til at slutte op om DSA. Forbundets ledelse udsendte derefter et brev til samtlige afdelinger vedrørende forholdet til de to nye socialistiske partier, især DSA. Tanken om at bryde med Socialdemokratiet afvistes, selv om man stillede sig kritisk over for partiet og bl.a. protesterede meget skarpt mod Socialdemokratens boykoting af ungdomsforbundet. DSA's påstand om, at forbundet kom i splid med sig selv ved både at være tilsluttet Socialdemokratiet og Zimmerwald, opfattede man som splittelsesforsøg. Medlemmerne opfordredes til at blive i forbundet og afvente den kommende kongres i 1919.¹³

Umiddelbart efter henvendelsen fra Zimmerwald forsøgte DSA sig med et »Opraab til Danmarks socialdemokratiske Ungdom« i Klassekampen 31/5. Man opfordrede forbundet til at slutte op om partiet og hjælpe til med at oprette afdelinger over hele landet. Marie Nielsen, der havde forfattet opråbet, gjorde det kort og godt til et spørgsmål for forbundet om at vælge »Rødt eller hvidt«. Opfordringen blev imidlertid afvist, og i det følgende år var der nærmest tale om en voksende modsætning mellem de to organisationer, bl.a. fordi man hver for sig søgte at organisere de samme arbejdere.¹⁴

I vurderingen af spørgsmålet om samarbejde og sammenslutning på den danske venstrefløj er det værd at notere sig SUF's holdning til syndikalisterne og dermed den radikale kamp på arbejdspladserne. SUF afviste totalt ethvert samarbejde med FS, bl.a. fordi det ikke ville have noget at gøre med den parlamentariske virksomhed og derfor kørte meget hårdt frem over for den socialdemokratiske arbejderbevægelse.¹⁵ Den parlamentariske tradition stak meget dybt i ungdomsforbundet og viser mere end noget andet, hvor politisk moderat det reelt var. Da SUF derfor i slutningen af 1919 tog initiativ til oprettelse af Danmarks venstresocialistiske parti, var det på forhånd givet, at en alliance med den radikale kampbevægelse på arbejdspladserne, som syndikalisterne repræsenterede, måtte blive yderst vanskeligt at etablere.

Da forholdet til ungdomsforbundet således var afklaret med negativt resultat, forsøgte DSA igen med en offensiv over for syndikalisterne. Den 8.

og 11. juli arrangeredes et møde med FS om emnet Zimmerwald kontra syndikalisme. En debat om dette emne havde allerede en tid været ført i Solidaritet og Klassekampen og debatten fortsatte løbende. Som i april stillede FS sig imidlertid stadig afvisende over for en partidannelse som DSA og over for dens parlamentariske indslag i taktikken.¹⁶ Trods mange politiske berøringsflader, der bl.a. muliggjorde samarbejde i en række demonstrationer, ændredes intet i dette, før krigsafslutningen fra årsskiftet 1918-19 internationalt skærpede og udviklede klassekampen således, at der politisk skete en tilnærmelse mellem venstrefløjens organisationer.

Konklusionen for DSA på denne debat blev, at partiet forløbig egenhændigt måtte opbygge et organisationsapparat for at kunne knytte an til bevægelsen blandt de arbejdsløse, men dog først og fremmest den strejkebevægelse der var under optræk.

Samtidig med sammenslutningsforhandlingerne med FS og SUF, der reelt stod på dagsordenen under hele partiets levetid, men uden at føre til noget resultat før i slutningen af 1919, anvendte DSA en stor del af sine økonomiske og politiske ressourcer på at opbygge et landsdækkende partiapparat og først og fremmest på etableringen og udbygningen af en selvstændig presse, som kunne tage kampen op med hele den borgerlige og socialdemokratiske offentlighed. Partiets manglende opbakning på venstrefløjen bevirkede, at dette organisatoriske arbejde krævede uforholdsmæssigt meget af den lille og virkelig aktive kreds inden for partiet, hovedsagelig i København. Samtidig kunne partiet langt fra dække sine egne økonomiske udgifter og måtte i stigende omfang, især til driften af bladet Klassekampen, søge økonomisk støtte hos Zimmerwald, det russiske kommunistparti og i 1919 hos 3. Internationale. Ikke mindst efter at partibladet Klassekampen, der var startet som ugeblad 1/5, blev gjort til dagblad 1/10 1918, øgedes behovet for økonomisk bistand udefra klækkeligt. Dermed steg også DSA's politiske tilknytning til først og fremmest det russiske kommunistparti, hvortil der eksisterede en fast forbindelse efter oprettelsen af det russiske pressebureau Rosta i København i begyndelsen af september 1918. Forsvaret af den russiske revolution over for den kapitalistiske verdens kontrarevolution indtog derfor også en stadig mere central plads i partiets agitation.

Den organisatoriske indsats slutte således en betragtelig del af de ressourcer, som tænktes anvendt til politisk aktivitet i forhold til de radikale arbejdskampe, som var under opsejling. Imidlertid afhang DSA's muligheder for at gribe ind i klassekampen i sidste instans af udviklingen i styrkeforholdet mellem klasserne internationalt og nationalt.

I året 1918 kulminerede krisen for borgerskabet og det kapitalistiske system på internationalt plan. Krigens totale karakter, produktionsapparatets omlægning til krigsproduktion nu på femte år, det fortsatte blodbad på slagmarkerne, der primært ramte arbejderklassen, og den skærpede krise i det kapitalistiske system, hvor byrderne ikke blot væltedes over på

arbejderklassen, men hvor krigens destruktive karakter truede med at vælte grundlaget for kapitalen, herunder den borgerlige stat som systemets sammenholdende faktor - alt dette nåede sit højdepunkt i 1918. Da krisen meldte sig i Danmark i 1917, rantes arbejderklassen af en stigende arbejdsløshed. Den arbejdsløshedsbevægelse, hvori de arbejdsløse organiserede sig, udgjorde i det meste af 1918 den vigtigste kampbevægelse, som DSA fra starten knyttede sig til.

I forårs- og sommermånederne deltog partiet i en række demonstrationer i København imod arbejdsløshed og dyrtid - hyppigt i samarbejde med FS der mere eller mindre kontrollerede arbejdsløshedsbevægelsen. Det lykkedes dog også DSA selv at få stablet en organisation på benene i form af Arbejderklassens Husmoderforening, der i andet halvår af 1918 arbejdede yderst aktivt bl.a. i forbindelse med adskillige demonstrationer og møder.¹⁷

Fra sommeren 1918, og i forstærket tempo fra efterårsmånederne, udviklede der sig ved siden af de arbejdsløses kamp en egentlig strejkebevægelse. Strejkerne var i de fleste tilfælde overenskomststridige og rantes følgelig af repressalier fra det arbejdsretslige system. Bygningsarbejderne førte an i kampen omkring kravet om indførelse af 8-timers arbejdsdag og lønforhøjelser som kompensation for inflationen. Andre fagforeninger fulgte snart trop.¹⁸ DSA havde en vis indflydelse i flere af disse fagforeninger, således f.eks. hos murerne, tobaksarbejderne, tapetsererne og sadelmagerne. En ikke ringe del af partiets kampvirksomhed foregik derfor ad den vej, dvs. reelt på et reformistisk eller i bedste fald syndikalistisk grundlag. DSA og FS udviklede da også et nært samarbejde i den faglig-økonomiske kamp.¹⁹ De rammer, som arbejdernes begrænsede kamperfaringer og de eksisterende organisationer tvang DSA ind i, gjorde det uhyre vanskeligt at føre kampen ud over det bestående samfund. Men selv om kravene, der opstilledes, af gode grunde var reformistiske, fremkaldte den voksende kampbevidsthed alligevel i løbet af 1919 blandt arbejderne de første ansatser til nye revolutionære organisationer, selv om de reformistiske bindinger viste sig næsten uovervindelige.

Under indtryk af den stigende kamp- og strejkebevægelse i efteråret og i vinteren 1918-19 oplevede partiet sin største organisatoriske og politiske udbredelse. Klassekampen gjordes til dagblad fra oktober 1918, og i januar 1919 holdt man den første, men også eneste, landskongres.²⁰ Men det var også i denne periode, at den statslige repression for alvor satte ind.

Allerede i februar 1918 havde man i forbindelse med stormen på Børsen fængslet en række syndikalistledere, en fængsling som opretholdtes i størstedelen af denne skærpede kampperiode. Det gjaldt bl.a. den mest fremtrædende syndikalist Chr. Christensen, som først blev løsladt i foråret 1920. I slutningen af august arresteredes DSA's formand Thøger Thøgersen. Han blev først løsladt igen den 6. november for atter at blive fængslet nogle dage senere. Ligesom Chr. Christensen kom Thøgersen

ikke på fri fod igen før hen i foråret 1920. Samtidig satte forfølgelserne ind mod bladet Klassekampen og i det hele taget mod partiet. Det gik i det følgende år især ud over de hyppigt skiftende redaktører af bladet. Som den første fængsledes partiets anden store personlighed, Marie Nielsen kort tid efter, at Thøgersen var blevet arresteret. Hun sad fængslet indtil begyndelsen af juni 1919, hvor hun blev frigivet på grund af sygdom. Denne repressive offensiv fra statens side i slutningen af 1918 ramte endvidere hele bestyrelsen for Landsorganisationen for konsekvente Antimilitarister samt yderligere en del syndikalistledere. Fra november 1918 og indtil den almindelige politiske amnesti efter Påskekrisen i 1920 neutraliserede den borgerlige stat således så godt som hele den revolutionære avant garde.²¹

De nærmest brutale statsindgreb over for de revolutionære dele af arbejderklassen skyldtes en stigende borgerlig ængstelse over den skærpelse af klassekampen, som indtrådte i forbindelse med fredsaftalningen og hærenes almindelige demobilisering ude i Europa. To dage før freden brød revolutionen således ud i Tyskland den 9. november, hvilket udløste en sand revolutionær udvikling i det meste af Europa.

I Danmark havde strejke- og demonstrationsbevægelsen været tiltagende i sensommer- og efterårsmånederne i protest mod arbejdsløsheden, dyrtiden, vareknapheden, den statslige repression og den antirussiske kontrarevolution, hvori også det danske borgerskab og den socialdemokratiske arbejderbevægelse deltog. Udviklingen forstærkedes af begivenhederne i Tyskland i begyndelsen af november. Den 13. november besluttede FS og DSA i fællesskab at erklære generalstrejke. Man ville opfordre hele arbejderklassen til med dette middel at protestere mod politio- og retsovergrebene og samtidig udnytte den skærpede situation til at videreudvikle strejken til en revolutionær bevægelse vendt mod hele det borgerlige samfund. Arbejderne stilledes nu over for parolen om at danne råd og komiteer på arbejdspladserne - den nye revolutionære organisationsform, som via Tyskland og Rusland vandt indpas i den danske venstrefløjs taktik og strategi.²²

Generalstrejkeerklæringen vakte i betragtning af den internationale situation betydelig uro i den etablerede arbejderbevægelse. I en officiel udtalelse opfordrede DsF derfor arbejderne til ikke at følge opfordringen, men tværtimod blive på arbejdspladserne.²³ Den manglende opslutning om generalstrejken demonstrerede klart DsF's fortsat stærke greb om arbejderklassen.²⁴ Det var tydeligvis endnu ikke muligt at mobilisere arbejderne uden om den reformistiske arbejderbevægelse på grund af dennes styrke, begrænsningerne i arbejderklassens kamperfaringer og det aktuelle grundlag for kampbevægelsen, der ud over arbejdsløsheden primært var orienteret mod de kommende overenskomstforhandlinger. Derfor manglede forudsætningerne for, at opfordringen til at danne komiteer og arbejdsråd kunne få en virkelig mobiliserende kraft. Det

betød dog ingenlunde, at alt forløb fredeligt omkring generalstrejken. Tværtimod resulterede det i de fleste større byer i voldsomme sammenstød mellem politi og demonstranter, ikke mindst i Århus og København.²⁵ Herunder oplevede DSA's afdelinger og i det hele taget hele partiapparatet sin utvivlsomt stærkeste mobilisering.

Borgerskabet og den socialdemokratiske arbejderbevægelse nøjedes imidlertid ikke med at anvende repressive og voldelige foranstaltninger over for de revolutionære og røret i arbejderklassen. Den opløsning, som fulgte med krigsafslutningen, og den deraf følgende vaklen i styrkeforholdet mellem klasserne kunne kun afløses af mere stabile magtforhold for borgerskabet gennem en mere bevidst og langsigtet strategi over for den revolutionære bevægelse. Dels sørgede regeringen for at forstærke det militære forsvar af grænsen til Tyskland for at forhindre den revolutionære bevægelse i at brede sig til Danmark, dels gjordes geværerne i det øvrige land uanvendelige samtidig med at sikringsstyrken sendtes hjem.²⁶ I ledelsen for den socialdemokratiske arbejderbevægelse fremkaldte udviklingen en betydelig ængstelse. For at fjerne grundlaget for venstrefløjens ekspansion vedtog Socialdemokratiet derfor i hast et radikalt 18 punktsprogram, der bl.a. indeholdt krav om indførelse af bedriftsråd og socialisering af dele af den private økonomi. Samtidig udnævntes Stauning til en art »socialminister«.²⁷ Det danske borgerskabs fuldstændigt forstående holdning heroverfor og ligeledes over for DsF's skærpede krav under de begyndende overenskomstforhandlinger fra slutningen af 1918, bl.a. om indførelse af 8-timers arbejdsdag, viste en klar forståelse for, at den øjeblikkelige ændring i klassernes styrkeforhold gjorde det nødvendigt for den reformistiske arbejderbevægelse at radikalisere sin sprogbrug for ikke at miste grebet om arbejderklassen, hvilket samtidig ville være katastrofalt for borgerskabet.²⁸

Højkonjunkturen, som satte ind i begyndelsen af 1919, forstærkede strejkebevægelsen og tillige arbejdsgivernes utilbøjelighed til konflikt og dermed til eftergivenhed. Denne eftergivenhed indgik imidlertid også som et vigtigt led i den internationale strategi over for den revolutionære bevægelse, som nu fandt sin afklaring. Strategien må ses som en videreførelse af den alliance mellem borgerskaberne og de socialdemokratiske arbejderbevægelser, som under krigen havde eksisteret i form af den såkaldte borgfred.

Allerede i 1918 var kontrarevolutionen sat ind mod den revolutionære russiske styre. De fleste af 2. Internationales partier stillede sig i begyndelsen forbeholdne, men efterhånden direkte afvisende over for den revolutionære udvikling i Sovjet, som bl.a. gjorde op med det borgerlige demokrati - selve socialdemokratismens politiske grundlag. Også det danske Socialdemokrati meldte fra over for den russiske revolution. Det bakkede således den kontrarevolutionære udvikling op, som nu satte ind fra Vesteuropa og støttede for Danmarks vedkommende hjemkaldelsen af

den danske gesandt i Rusland, handelsboykotten af landet og det danske politis forfølgelse af russere.²⁹

Det danske Socialdemokrati og DsF deltog også i de internationale bestræbelser på en styrkelse af socialdemokratismen i begyndelsen af 1919. På en konference i Bern i februar 1919 fik 2. Internationale en slags genoplivelse, men nu på et mere bevidst reformistisk og antirevolutionært grundlag. Samme tid og sted samledes en række nationale fagforbund for at gyde nyt liv i Det internationale Fagforbund, der dog først formelt genoprettedes på en følgende kongres i Amsterdam i juli 1919. Begge konferencer, og den omstændighed at de afholdtes samtidig, skal ses i sammenhæng med de løbende fredsforhandlinger i Versailles, der i juni 1919 resulterede i den såkaldte Versaillestraktat. Traktaten indeholdt ikke blot en nyordning for forholdet mellem nationerne. Hvad der er nok så vigtigt for udviklingen af styrkeforholdet mellem klasserne er imidlertid dannelsen af et såkaldt Folkeforbund og en international arbejdsorganisation med repræsentanter for både arbejdere og arbejdsgivere. Konferencerne i Bern i februar knyttede ikke blot an til fredsforhandlingerne i Paris, men indgik direkte som led i opbygningen af et formaliseret internationalt klassesamarbejde til forsvar for »demokratiet«, dvs. for at afværge den revolutionære trussel mod det borgerlige samfund. I november 1919 mødtes for første gang formelt repræsentanter for arbejdere og arbejdsgivere til en international arbejdskonference i Washington, hvor man bl.a. enedes om en lovfæstet 8-timers arbejdsdag. Stedet for konferencens afholdelse vidner samtidig om, at den kapitalistiske verdens centrum havde forskudt sig til USA.³⁰

I året 1919 gjorde borgerskaberne og de reformistiske arbejderbevægelser således i fællesskab op med den revolutionære bevægelse og fremtvang en forskydning af styrkeforholdet mellem klasserne til fordel for borgerskabet. Umiddelbart fik DSA dette at mærke i form af en stigende repression, hvorunder partiets ledende kræfter fængsledes. Således var Thøger Thøgersen og Marie Nielsen allerede blevet arresteret i november 1918, og i løbet af 1919 skulle andre DSA-ledere lide den samme skæbne.³¹ Det svækkede utvivlsomt partiets muligheder for at gøre sig gældende i forhold til arbejderklassen, samtidig med at det øgede de interne modsætninger. I december 1918 meldte forfatteren Martin Andersen Nexø sig dog under partiets faner.³² Sammen med partiets næstformand Aage Jørgensen, netop hjemvendt fra rejser i Rusland og Tyskland,³³ udfyldte han noget af det politiske og agitatoriske tomrum efter Thøgersen og Marie Nielsen. Begge placerede sig samtidig som internationalt kendte socialister. Ikke mindst Aage Jørgensen havde gennem sine rejser gjort partiet kendt og etableret politiske forbindelser til de to revolutionære centre i Europa.

I vinteren 1918-19, hvor klassemodsætningerne nåede deres højdepunkt, kulminerede DSA i politisk og organisatorisk henseende. Det var således i

slutningen af januar 1919, at partiet holdt sin første, men også eneste, landskongres med repræsentanter fra samtlige partiafdelinger, en række Zimmerwaldpartier samt det russiske kommunistparti. Den stærke udenlandske repræsentation må ses i sammenhæng med de voksende bestræbelser fra årskiftet 1918-19 fra først og fremmest det russiske kommunistparti på at få dannet en revolutionær 3. Internationale.³⁴

På partikongressen vedtoges de formelle rammer for et landsdækkende partiapparat. Samtidig fik partiet et egentlig program, som var udformet under indtryk af de seneste erfaringer fra den internationale revolutionære bevægelse. De nye revolutionære organisationsformer, arbejderrådene og proletarietets diktatur, fastsloges nu som bestanddele af partiets taktik og strategi.

Allerede i efteråret 1918 havde DSA indledt agitationen for dannelsen af arbejderråd, og ikke mindst i forbindelse med generalstrejkeklæringen i november lød parolen gang på gang: »Arbejdere. Dan Arbejderraad!³⁵ I vinteren og foråret 1919 fortsattes arbejdet med at udvikle strejkerne til en revolutionær rådsbevægelse. Den 1. maj 1919 proklameredes sågar rådsrepublikken Danmark³⁶ - hvilket imidlertid mere afspejler et voksende parolemageri i partiet end en reel revolutionær bevægelse i den danske arbejderklasse, som kunne indløse parolerne.

Men at der foregik en udvikling i den danske arbejderklasse, derom vidner reaktionerne på venstrefløjen. De skærpede modsætninger i samfundet, ikke mindst fremkaldt af den borgerlige offensiv, tvang samtlige venstrefløjsorganisationer til i løbet af foråret og sommeren 1919 til at overtage den eneste alternative, revolutionære organisationsform til den reformistiske, nemlig rådene - omend det mere end kneb med at praktisere den nye strategi. Anarkisterne i Ungsocialistisk Forening,³⁷ syndikalisterne i FS,³⁸ SuF³⁹ og DuS⁴⁰, hvor sidstnævnte fulgte venstredrejningen i Det tyske uafhængige Socialdemokrati; alle vedtog de arbejderrådene som led i socialismens indførelse.

Denne udvikling indebar imidlertid både en tendens til samling og en tendens til splittelse på venstrefløjen. En udvikling i retning af en samling i et kommunistisk parti støttedes stærkt af det revolutionære Rusland, især efter dannelsen af 3. Internationale i marts 1919. Allerede på dette tidspunkt var borgerskabernes og de reformistiske arbejderbevægelseres fællesoffensiv over for den revolutionære bevægelse i Vesteuropa ved at give resultater. Det blev mere og mere klart, at kun revolutionen i Rusland ville blive varig. Derved ville det russiske kommunistparti ikke blot blive dominerende i 3. Internationale; Internationalen ville simpelthen blive et blot og bart led i forsvaret af den russiske revolution. Endnu var en sådan opfattelse af den kommunistiske internationale ikke synderlig udbredt, heller ikke i Danmark. Det skulle først for alvor blive tilfældet efter Internationalens anden kongres i 1920. På den første kongres søgte man i modsætning til senere at knytte samtlige revolutionære bevægelser til

Internationalen og forholdt sig bl.a. meget forsonligt til syndikalisterne.⁴¹

Med dannelsen af 3. Internationale styrkedes imidlertid tilbøjeligheden til russisk styring af de revolutionære i Vesteuropa. Det førte på russisk initiativ nok til dannelse af forenede kommunistpartier, men samtidig fjernede de stigende bånd til Moskva disse partier fra deres nationale forudsætninger i arbejderklassen og dermed den kampbevægelse, som repræsenteredes af de revolutionære syndikalister. I Danmark mærkedes denne modsætning i stigende omfang inden for DSA. Allerede på partikongressen i januar 1919 sporedes tilsyneladende modsætningen mellem to grupperinger i partiet, der skulle forstærkes i løbet af 1919 og komme til at svare til den internationale opdeling mellem kominternpartier og syndikalistisk orienterede organisationer - dem Lenin kaldte »venstreekstremister«⁴² - og som man eksempelvis så i Tyskland i den udvikling, der førte til KAPD's udskillelse af KPD.⁴³

Denne udvikling må ses som udtryk for, at klassemodsætningerne og kampbevægelsen i arbejderklassen, ikke mindst i Danmark, ikke havde været tilstrækkelig dybtgående til at rive både arbejderklassen og venstrefløjen ud af de stærke bindinger til den reformistiske opdeling af arbejdskampen i en faglig og en parlamentarisk del. DSA opstod netop ved en samling af oppositionelle kredse fra begge områder inden for arbejderbevægelsen. Problemet for partiet var således ikke blot, at den danske venstrefløj stod splittet. Det var i lige så høj grad kvalerne med at overvinde de reformistiske traditioner, som splittede partiet indadtil.

I vinteren og foråret 1919 levede DSA imidlertid højt på den stærke strejkebevægelse og arbejdede, som oftest sammen med FS, på at videreudvikle kampen i revolutionær retning, men måtte dog konstatere, at »de danske Arbejdere er Verdens sløveste«.⁴⁴ Samtidig døjede partiet med den statslige repression.

Den omfattende strejkebevægelse og dens revolutionære bitoner fremskyndede imidlertid overenskomstforhandlingerne og arbejdsgivernes tilbøjelighed til at give efter over for selv relativt store krav, hvilket højkonjunkturen og inflationen gjorde desto lettere at bære. Allerede i maj 1919 enedes DsF og Arbejdsgiverforeningen om indførelse af 8-timers arbejdsdag og betydelige lønforhøjelser.⁴⁵ En ganske betragtelig del af forudsætningerne for strejkerne var dermed fjernet, og det store flertal af arbejderklassen faldt atter til ro. Under kapitalens og den reformistiske arbejderbevægelses nu nogenlunde sikre kontrol banedes vejen for en ændring af klassernes styrkeforhold til fordel for borgerskabet. Fra sommeren 1919 satte den borgerlige offensiv ind, hvorunder i første omgang krigens antiinflationiske foranstaltninger afskaffedes, så inflationen uahæmmet kunne få lov til at æde lønstigningen fra foråret op.⁴⁶ Især fra 1921 skulle det resultere i store tilbageslag for arbejderklassen. Det danske borgerskab - såvel som andre nationale borgerskaber - forberedte sig i 1919 på den disciplinering af arbejderklassen, som var selve forud-

sætningen for at gennemføre en nødvendig højnelse af merværdiproduktionen.

Selv om strejkebevægelsen i et vist omfang fortsatte efter overenskomstforhandlingernes afslutning i maj, dalede kampaktiviteten betydeligt i arbejderklassen. For DSA afspejlede det sig i en mærkbar afmatning i den politiske virksomhed og i opslutningen om partiet. Flere partiafdelinger ophørte i realiteten med at fungere, og bladet Klassekampen kostede det stadig flere ofre og økonomisk støtte fra 3. Internationale at opretholde som dagblad.⁴⁷

Fra Internationalens dannelse i marts 1919 forstærkedes imidlertid herfra tilskyndelsen til sammenslutning og oprettelse af nationale kommunistpartier i Vesteuropa, hvilket også gjaldt Danmark. DSA var som den første og længe eneste danske venstrefløjorganisation tilsluttet 3. Internationale. Som følge af partiets lidenhed formidledes de praktiske politiske forbindelser mellem København og Moskva af det svenske venstresocialdemokratiske parti i Stockholm, hvor Zeth Höglund, men dog især Otto Grimlund var det forbindende led.⁴⁸ Derudover kunne partiet fortsat bygge på det russiske pressebureau Rosta i København.

Det var tilsyneladende på initiativ fra Internationalens eksekutivkomite, formidlet af Otto Grimlund, at der fra sommeren 1919 indledtes sammenslutningsforhandlinger mellem DSA og SUF, og snart også DuS.⁴⁹ Derimod distancerede FS sig tilsyneladende fra dette forehavende, selv om ligeledes denne organisation tilsluttede sig rådstanken.⁴⁹

Sammenslutningsforhandlinger med de øvrige venstrefløjorganisationer fik fra foråret 1919 stigende aktualitet for DSA, da partiet oplevede en sådan politisk og organisatorisk tilbagegang, at spørgsmålet om en fundamental reorganisering trængte sig på. Partibladet Klassekampen øgede støt sit økonomiske underskud, og Otto Grimlund krævede som repræsentant for eksekutivkomiteen og som forudsætning for fortsat økonomisk støtte, at partiet ikke blot indledte forhandlinger om sammenslutning med den øvrige venstrefløj, men at disse forhandlinger også førte til et positivt resultat. Forhandlingerne gav i første omgang intet resultat, heller ikke under det forhandlingsudvalg som partiet nedsatte den 11. august.⁵⁰ Klassekampen ophørte derfor som dagblad den 24. august.

Spørgsmålet om reorganisering og sammenslutning forstærkede imidlertid modsætningerne mellem partiets to fløje, idet der nødvendigvis måtte træffes en afgørelse om, på hvilket politisk grundlag en sådan ændring skulle ske. Striden førte til hovedbestyrelsens tilbagetræden i begyndelsen af september, men kort tid efter konstitueredes den provisorisk på et møde den 7. september for at få en afklaring på modsætningerne og partiets fremtid. På mødet skilte der sig to omtrent lige store fløje ud, der hver fremlagde et resolutionsforslag, hvor ikke mindst det parlamentariske spørgsmål var stridsemnet. På partiledelsens

vegne præsenterede forretningsføreren Carl Christensen et resolutionsforslag, der anbefalede opstilling af kandidater i København ved det kommende valg og i øvrigt opfordrede afdelingerne til at øge aktiviteten. Marie Nielsen, der var blevet løsladt fra fængslet, stillede derefter på oppositionens vegne et modforslag, hvorefter partiet skulle undlade at deltage i valg til »kapitalistiske Forsamlinger«, skifte navn til Danmarks kommunistiske Arbejderorganisation og eksplicit arbejde på at opbygge den revolutionære organisationsform, som bestod i arbejdsrådene, dvs. organisere arbejderne på arbejdspladserne og ikke i partiafdelinger.⁵¹

Bag mindretallets forslag lå en klar erkendelse af, at der nu måtte en reorganisering til også i politisk henseende, hvis partiet skulle overleve og overleve som en revolutionær organisation. Klassekampen var ophørt som dagblad den 24. august, medlemstallet var stærkt dalende og flere afdelinger fungerede reelt ikke, og som den måske afgørende årsag til tilbagegangen fremhævede mindretallet partiets uklare kamptaktik. Fra et halvparlamentarisk standpunkt ved partiets start var det siden kongressen rykket til højre og fremtrådte nu som et fuldt parlamentarisk parti. Derved var den standende modsætning mellem de to fløje blevet trukket stærkere op. Venstrefløjen søgte at fjerne partiet fra parlamentarismen og etablere et samarbejde med fagoppositionen for en videreudvikling af kampen på arbejdspladserne, mens højrefløjen nærmede sig organisationerne til højre for DSA, dvs. SUF og DuS. Den følgende udvikling frem til partiets opløsning synes helt at bekræfte mindretallets analyse af situationen.

På hovedbestyrelsesmødet den 7. september blev ledelsens forslag vedtaget med 10 stemmer mod 9, hvorefter mindretallet truede med udvandring, hvis ikke forslagene blev udsendt til urafstemning. Det vedtoges derefter at sende de to resolutioner til urafstemning blandt medlemmerne. Urafstemningen faldt ud til fordel for ledelsens forslag, men ifølge Marie Nielsen kun i kraft af nogle betydelige valgmanipulationer fra ledelsens side. Efter afgørelsen skiltes de to fløje, idet flertallet derefter tilsyneladende udelukkede mindretallet fra enhver indflydelse på partiets politik, der i de følgende måneder som følge af udviklingen på den øvrige venstrefløj gik rask frem mod en sammenslutning.⁵²

Denne samling blandt store dele af venstrefløjen skyldtes først og fremmest den radikaliserende, som den stærke kampbevægelse blandt arbejderne og den borgerlige offensiv heroverfor havde fremkaldt hos både Det uafhængige Socialdemokrati og ikke mindst Det socialdemokratiske ungdomsforbund. Dertil kom et voksende internationalt pres. Som den største organisation på venstrefløjen var det givet, at en bæredygtig samling forudsatte medvirken fra SUF. Fra foråret 1919 forekom en sådan samling mere og mere sandsynlig som følge af et voksende modsætningsforhold mellem SUF og Socialdemokratiet.

På ungdomsforbundets kongres i april 1919 var der, som formanden Ernst Christiansen udtrykte det, en klar tendens »væk fra Socialdemokra-

tiet«, og man forlangte, at partiet brød samarbejdet med de borgerlige partier og kørte ind på en selvstændig socialistisk politik.⁵³ Udsigten til brud voksede efter de skandinaviske ungdomsforbunds kongres i august 1919, hvor SUF sluttede op om 3. Internationale.⁵⁴ På Socialdemokratiets kongres i oktober kom som ventelig bruddet med partiet, som ved den lejlighed understregede sin reformistiske politik.⁵⁵ Spørgsmålet om en fortsat overenskomst med partiet udsendtes derefter til urafstemning, der sidst i oktober fulgte forbundsledelsens opfordring om at bryde overenskomsten.⁵⁶ Da det viste sig, at mindretallet ikke var tilbøjelig til at acceptere afgørelsen, tog forbundets ledelse initiativ til dannelse af et nyt parti, Danmarks venstresocialistiske Parti, der dog givetvis må have været under forberedelse et stykke tid.⁵⁷

Den 9. november, samtidig med dannelsen af Danmarks venstresocialistiske Parti i Fredericia, holdt hovedbestyrelsen for DSA, dvs. flertallet, møde samme sted, hvor den gik ind for tilslutning til det nye parti. Beslutningen udsendtes hurtigt til urafstemning.⁵⁸ Mindretallet protesterede kraftigt mod afgørelsen, og den kupagtige måde hvorpå flertallet søgte at gennemtrumfe den. Man vedtog derfor på møder i København at undlade at stemme ved urafstemningen og i stedet opfordre medlemmerne til at indmelde sig i Fagoppositionens Sammenslutning, hvilket Marie Nielsen allerede havde gjort den 1. november.⁵⁹ Urafstemningen bekræftede i slutningen af november partiledelsens beslutning, og den 21. december opløstes partiet formelt, idet arbejdsudvalget overdrog samtlige arkiver og aktiver til Danmarks venstresocialistiske Parti.⁶⁰

Udviklingen i andet halvår af 1919 skulle imidlertid ikke blot føre til splittelse inden for DSA. Inden for hele venstrefløjen foregik der en politisk og organisatorisk nyopdeling. Det uafhængige Socialdemokrati tilsluttede sig ligesom DSA det nye venstresocialistiske parti.⁶¹ Herover splittedes partiet, idet et moderat mindretal vendte tilbage til Socialdemokratiet eller søgte ind i det marøttiske parti, Det Fri Socialdemokrati, i begyndelsen af 1920.⁶² Ungdomsforbundet spaltedes ligeledes. Mindretallet, der var blevet nedstemt ved urafstemningen, og som gik ind for en fortsat tilknytning til Socialdemokratiet, dannede i begyndelsen af 1920 et nyt socialdemokratisk ungdomsforbund. Det gamle forbunds flertal lagde sig derimod tæt op af venstresocialistisk parti, ligesom det tilsluttede sig den kommunistiske ungdomsinternationale.⁶³ Anarkisterne og syndikalisterne ville ikke vide af det nye socialistiske parti, så de radikale dele af arbejderklassen var fortsat under fagoppositionel kontrol og således adskilt fra venstresocialistisk parti.⁶⁴ I begyndelsen af 1920 dannede syndikalisterne en selvstændig og af DSF uafhængig organisation, Dansk Føderalistisk Sammenslutning.⁶⁵ Fagoppositionens eksklusivitet er forståelig på baggrund af den politiske linie, som gik gennem det nye venstresocialistiske parti. Partiet repræsenterede grupper, der hverken i 1919 eller tidligere havde haft nogen synderlig indflydelse på arbejdernes

voksende kampbevægelse. Bagved lå en stærk parlamentarisk tradition, der på trods af det revolutionære vokabularium altid havde haft en vis distance til den radikale kampradition, som ikke mindst syndikalisterne repræsenterede. En samling på venstrefløj, der byggede på en kombination af den økonomiske og politiske kamp for hele den mere eller mindre revolutionære del af arbejderklassen, blev derfor hverken realiseret med Danmarks socialistiske Arbejderparti eller med Danmarks venstresocialistiske Parti, der fra 1920 omdøbtes til Danmarks kommunistiske Parti. DKP var derfor fra starten belæmret med en belastende reformistisk arv både i politisk og organisatorisk henseende.

IV Partiets samfundsanalyse og strategi.

Ifølge DSA eksisterede der en »bitter og uforsonlig Kamp mellem Klasserne i det nuværende Samfund under hvilken Arbejderklassen, der er skaber af al Rigdom, udelukkes fra Nydelsen af denne gennem mangedoblet Udbytning fra de herskende Klassers Side«.¹

Partiet konstaterede således om det samtidige danske samfund, at det var et klassesamfund karakteriseret ved en uforsonlig kamp mellem klasserne. Endvidere konkluderede DSA i overensstemmelse med Marx' arbejds- og merværditeori, at det er arbejderklassen, som skaber samfundets værdier, men at disse samfundsværdier tilfalder samfundets herskende klasse, borgerskabet.

DSA stillede sig således som Marx i sin opfattelse af det kapitalistiske samfund på et proletarisk standpunkt: »Arbejderklassen søger under Kampen mod alle øvrige Klasser at befri sig for denne Udbytning« og »Det socialistiske Arbejderparti tilstræber Arbejdernes økonomiske Frigørelse gennem Overtagelse af Produktionen og Produkternes Fordeling«.²

Partiet opfattede udviklingstendenserne i det danske kapitalistiske samfund således, at der skete en voksende koncentration af ejendomsretten til produktionsmidlerne »til Gavn for en lille Overklasse og til Skade for et voksende Proletariat«.³ Samtidig var der foregået en voldsom udvikling af produktionskræfterne, som tværtimod at komme arbejderne til gode havde øget proletariseringen. Karakteristisk for udviklingen i det danske kapitalistiske samfund var, at modsætningerne og svælget mellem en stadig mindre besiddende overklasse og en stadig større besiddelsesløs underklasse tog til. »Danmarks socialistiske Arbejderparti hævder, at kun ved, at Produktionsmidlerne gaar over til Samfundets Eje og Vareproduktionen bliver socialistisk« kan den materielle ekspansion »blive Kilden til Menneskehedens og det enkelte Menneskes harmoniske Udvikling«.⁴

I sin samfundsanalyse overtog DSA temmelig tydelig hovedindholdet fra Marx' kommunistiske Manifest, mens de mere videnskabelige analyser i Kapitalen tilsyneladende ikke var partiet bekendt. Det betyder, at værdiloven - kapitalen og dermed borgerskabets akkumulationsimperativ - ikke lagdes til grund for forståelsen af udviklingen i det kapitalistiske

samfund. Dvs. at opfattelsen af samfundet som et klassesamfund vil have en tendens til at blive personfixeret, ligesom partiet egentlig var udelukket fra nogen dybere funderet indsigt i det kapitalistiske samfunds mekanismer. En katastrofeteori for det kapitalistiske samfund - samfundets nødvendige udvikling frem mod proletariats magtovertagelse - blev derved nærliggende.

Disse teoretiske mangler hos DSA forhindrede dog ikke partiet i en klar fornemmelse af det danske samfunds fundamentale modsætninger. Borgerskabet havde her demonstreret sin strategiske overlegenhed over for en arbejderklasse, der via en reformistisk ledet arbejderbevægelse havde ladet sig lede ind i en defensiv position.

Klassekampens uforsonlighed og stigende voldsomhed bevirkede ifølge DSA, at en kompromis med borgerskabet ikke var muligt og kun ensbetydende med et nederlag for arbejderklassen. Det er »utopi at tro, at Samfundssocialiseringen kan foregaa successivt, i Forstaaelse og under Samarbejde med selve det Bourgeois, hvis privilegerede Ret til Samfundsgoderne det netop er Arbejdernes Hovedopgave at afskaffe.« Deraf følger, at »Proletariats Diktatur er et nødvendigt Gennemgangsled til det socialistiske Samfund«.⁵

I »Principielle Grundlinjer ...« fra 1918 var partiets strategi derimod ikke nær så udbygget, tydeligvis med et vist antiparlamentarisk præg og påvirket af syndikalisternes »direkte aktion«. Her var midlet massestrejken og massedemonstrationen. Det betyder imidlertid ikke, at man afviste parlamentarisk virksomhed, men blot at det socialdemokratiske klasse-samarbejde havde virket skræmmende. I løbet af 1918 udbyggedes partiets strategi gennem påvirkningen fra den russiske og tyske revolution. Det var herigennem partiet overtog proletariats diktatur og arbejdderrådene som den nye revolutionære organisationsform, der tidligere havde manglet i strategien.

Strategien forblev imidlertid på papiret, mens der i partiets praksis ikke fandtes spor af, at det lykkedes at opbygge eller at partiet overhovedet havde tilstrækkelige ressourcer og indflydelse i arbejderklassen til, at kunne opbygge sådanne arbejdderråd. Det tillod hverken begrænsningerne i arbejdernes klassebevidsthed eller kampvirksomhed. Partiet virkede gennem partiafdelinger, gennem bladet Klassekampen og udgivne piecer, gennem demonstrationer og møder. Men indsatsen var som følge af partiets lidenhed og reformismens stærke greb om arbejderklassen begrænset til de eksisterende organisationsformer i den socialdemokratiske arbejderbevægelse. Det lykkedes ikke partiet at etablere noget egentlig alternativ til den faglige og parlamentariske organisering, hvilket imidlertid også hænger sammen med, at det ikke blot var den danske arbejderklasse som sådan, der stak i reformismen til halsen. DSA forstod - og af gode grunde - ikke, hvad det i praksis indebar at tage springet fra de reformistiske til de nye revolutionære organisationsformer.

V Partiets organisation.

DSA's strategiske uklarhed, manglende ressourcer og begrænsede politiske muligheder for at vinde indflydelse i arbejderklassen sporedes tydeligt i dets organisation. Der skelnedes ikke skarpt mellem reformistiske og revolutionære organisationsformer, og det er evident, at det for partiet var et spørgsmål om overhovedet at få stablet et organisationsapparat på benene. Det bevirkede, at det partiapparat og de sideordnede organisationer, som opstod, ikke adskilte sig stort fra henholdsvis socialdemokratiske vælgerforeninger og »kulturelle« organisationer. Men der kan dog ikke være nogen tvivl om partiets intention om at opbygge et organisatorisk grundlag for et socialistisk alternativ til socialdemokratiet.

1. Partiapparatet.

Selve partiapparatet byggedes op i flere etaper. Kronologisk faldt opbygningen i tre perioder: den umiddelbare start i de første to måneder, det opbyggende arbejde frem til kongressen i januar 1919 og endelig den fuldtudbyggede periode indtil partiets ophør i slutningen af 1919.

Fra den stiftende generalforsamling 4/4 1918 og indtil de organisatoriske vedtagelser på generalforsamlingerne 16/5 og 24/5 1918 havde partiet følgende simple opbygning:¹

I 4/4 - 16/5 1918.

Zimmerwald Arbejdsudvalget

Generalforsamlingen - redaktionen for Klassekampen
Medlemmerne

Ikke mindst i denne fase var arbejdsudvalget den væsentligste drivkraft. Perioden prægedes af partiets endnu svage organisatoriske og økonomiske fundament, hvor udvalgets og medlemmernes virksomhed primært var rettet mod valgkampen forud for valget 22/4 og udgivelsen af bladet Klassekampen fra 1/5.

På generalforsamlingerne 16/5 og 24/5 skabtes det videre organisatoriske grundlag for partiet, hvorudfra et mere eller mindre landsdækkende partiapparat opbyggedes i den følgende periode, som figuren viser:²

II 16/5 1918 - 26/1 1919.

Hovedbestyrelsen - agitationsudvalget
redaktionen for Klassekampen
kontrolkomiteen

Zimmerwald - generalforsamlingen lov- og programudvalget
forretningsføreren

Medlemmerne lokale afdelinger (13)
lokale tillidsmænd (3)

Til partiets hovedbestyrelse valgtes en formand, Thøger Thøgersen, en kasserer Robert Gronemann, samt syv repræsentanter: Carl Christensen, Th. Klausen, Jan Spyckmann, Aage Jørgensen, Dagmar Bahnsen, Otto Larsen og Marie Nielsen. Ved hovedbestyrelsens konstituering som arbejdsudvalg valgtes A. Jørgensen til næstformand og M. Nielsen til sekretær. Samtidig blev der nedsat et agitationsudvalg bestående af C. Christensen, A. Jørgensen og O. Larsen, hvis opgave skulle være i Københavnsområdet at søge oprettet partiafdelinger og skabt et solidt medlemsgrundlag. Et lov- og programudvalg blev udpeget af generalforsamlingen med henblik på udarbejdelse af partiets love og program, som tænktes vedtaget på en kommende partikongres. Et reglement for Klassekampen fastslog bladet som et partiorgan, der udtrykte partiets politiske hovedlinie.

Den nære forbindelse mellem parti og blad understregedes af redaktionens sammensætning, hvor partiformanden Thøgersen blev ansvarshavende redaktør og Marie Nielsen redaktionssekretær, med ekspeditør August Jønsson som tredje redaktionsmedlem. Ikke nok med det, men man valgte direkte en kontrolkomite på syv medlemmer til at holde styr på bladets økonomi og politiske indhold. Et sådant sikringssystem siger først og fremmest noget om datidens hårde politiske miljø, hvor revolutionære organisationer konstant måtte kæmpe med forsøg på infiltration og repression fra det borgerlige samfunds side.

På de nævnte generalforsamlinger blev det endvidere vedtaget at indmelde DSA i Zimmerwald. Vedtagelsen var imidlertid blot en formel bekræftelse af det samarbejde, som allerede fra partiets start var en realitet. Dermed var i Danmark både SUF og DSA medlem af Zimmerwald, mens Det uafhængige Socialdemokrati havde en løsere tilknytning. DSA regnedes dog af Zimmerwald som den egentlige revolutionære, danske organisation, fordi SUF ikke havde brudt med Socialdemokratiet.

I det partiopbyggende arbejde, som nu satte ind efter generalforsamlingerne i maj 1918, var agitationsudvalget den drivende kraft. Både politisk og organisatorisk lå tyngdepunktet i København. På et arbejdsudvalgs møde 22/5 havde man udstukket linierne for den nærmeste fremtids organisatoriske virksomhed. Det var herefter meningen at søge oprettet seks afdelinger i København, nemlig på Vestrebro, Nørrebro, Østerbro, Kristianshavn, Indre By og Frederiksberg. De seks områder synes at pege i retning af kredse, hvor Socialdemokratiet og måske SUF havde sine mest radikale medlemmer.³ Det understregedes af den politiske offensiv, som partiet satte ind over for afdelinger af Socialdemokratiet og SUF.

Antallet af afdelinger og medlemmer voksede i rask tempo, først og fremmest i København. Allerede den 31. maj dannedes på Vesterbro den første partiafdeling.⁴ Ved dannelsen af denne som ved de følgende afdelinger stod agitationsudvalget som initiativtager. Efter oprettelsen af den første afdeling på Vesterbro indfries i de følgende måneder partiets

planer om dannelse af seks københavnske afdelinger. Den 7. juni stiftedes en afdeling på Nørrebro, den 4. juli på Kristianshavn og i Indre By, den 26. juli på Østerbro og den 27. september på Frederiksberg.⁵ Samtidig arbejdedes der med oprettelsen af en fællesbestyrelse for de københavnske afdelinger. En sådan afholdt sit første møde den 30. august.⁶

Partiets centrum lå ubestridt i København, men det var fra begyndelsen den klare intention, at partiet skulle være landsdækkende. Arbejdsudvalget havde da også på et tidligt tidspunkt fået kontakter uden for hovedstaden, hvor der på lokalt initiativ hurtigt sattes et organisationsarbejde igang i relation til partiet. Det mere begrænsede befolkningsgrundlag i provinsbyerne og den geografiske spredning gjorde sig her i høj grad gældende.

Den første ikke københavnske afdeling blev dannet i Silkeborg den 26. juni 1918. Umiddelbart efter oprettedes en afdeling den 28. juni i Århus og den 16. juli Esbjerg. Omkr. den 1. oktober 1918 dannede de tre afdelinger i fællesskab en kredsorganisation, som skulle blive den eneste af sin art uden for København. Derefter fulgte nu dannelsen af de øvrige provinsafdelinger. Den 28. september oprettedes en afdeling i Viborg, den 24. november i Roskilde, den 29. november i Lyngby og den 1. december 1918 i Slagelse. Derudover blev der i partiets senere historie i alt kun oprettet to afdelinger, nemlig den 15. april 1919 i Fredericia og den 8. maj 1919 i Ålborg. Ved siden af afdelingerne i disse byer lykkedes det i Skive, Helsingør, Odense, Køge og Frederikshavn - de to sidstnævnte dog først i løbet af 1919 - at få lokale tillidsmænd, som tegnede medlemmer og solgte Klassekampen og i øvrigt arbejdede for at få oprettet afdelinger.⁷

Organisatorisk var lokalafdelingerne knyttet til hovedbestyrelsen i København ved bestemmelsen om, at en trediedel af kontingentet skulle gå i partikassen, og at der regelmæssigt skulle indsendes beretninger om afdelingernes virksomhed.⁸ Da partiarkivet er forsvundet, er det ikke muligt at afgøre, om disse forbindelser fungerede. Principielle grundlinier for socialistisk Arbejderparti og senere partiprogrammet blev lagt til grund for afdelingernes politiske virke.⁹ Fra partiledelsens side søgte man omvendt at sikre forbindelsen og styrke afdelingerne gennem jævnlige agitationsrejser af partiets ledende folk. I partiets første halve år var det først og fremmest Thøgersen og Marie Nielsen, der rejste ud.¹⁰ En større agitationsrejse blev dog også foretaget af Silkeborgafdelingens formand R. Ankjær i august 1918.¹¹ Efter Thøgersens og Marie Nielsens fængsling i november 1918 var det ikke mindst Aage Jørgensen og Martin Andersen Nexø, der tog ud. Således var de i marts 1919 på agitationsrejse til en lang række byer.¹²

I tiden omkring partikongressen i januar 1919 kulminerede partiet i både politisk og organisatorisk henseende. Partikongressen var et højdepunkt i partiets historie, hvor man kunne se tilbage på et stort politisk og organisatorisk arbejde, og hvor bevægelsen i arbejderklassen

skabte gode muligheder for en revolutionær organisation. Men den omfattende organisationsstruktur, som blev vedtaget på kongressen, og som ses på den følgende figur, tillod partiets fortsatte lidenhed ikke at sætte ind i en stærk, praktisk politisk sammenhæng; men den vidnede alligevel om, at der var nået visse resultater:¹³

III 26/1 - 21/12 1919.

Hovedbestyrelsen

Zimmerwald		Redaktionen for Klassekampen
3. Internationale	Kongressen	kontrollkomiteen for Klassekampen og forlaget forretningsføreren
Lokalafdelinger (15)		
Medlemmerne		lokale tillidsmænd (5)

I dagene 26. til 28. januar 1919 sammentrådte 41 delegerede fra samtlige af partiets afdelinger plus partiledelsen og indbudte gæster til den første - og skulle det vise sig den eneste - partikongres i København og dermed til partiets formelle konstituering som et landsdækkende parti. Partiets internationale relationer afspejlede sig i de fremmødte repræsentanter for henholdsvis Zimmerwald, Det svenske venstresocialdemokratiske Parti, Det norske Arbejderparti, Det svenske og norske Ungdomsforbund og Det russiske Bolschevikparti.

For første gang valgtes nu en hovedbestyrelse med repræsentanter uden for København. I hovedbestyrelsen indvalgtes i alt 18 medlemmer, deraf 12 i København, 2 fra Sjælland og 4 fra Jylland, en fordeling som sikkert nogenlunde svarede til medlemmernes geografiske placering. Til hovedbestyrelsen valgtes følgende: Thøgersen (formand, men fængslet), R. Gronemann (kasserer), Dagmar Voss (sekretær), Daniel Nielsen (fungerende formand) og R. H. Bybjerg (fungerende næstformand). Repræsentanter for København blev: V. Møller, Aage Andersen, Emil Christiansen, Else Jensen, A. Negendahl, J. P. Petersen og K. Rasmussen. For Sjælland: H. Jeppesen (Roskilde) og M. Andersen Nexø (Espergærde). for Jylland: Nielsen (Århus), Marie Møller (Esbjerg), F. Hallberg (Viborg) og J. Ahle (Silkeborg). Som redaktionsudvalg for Klassekampen valgtes: Marie Nielsen (ansvarshavende redaktør, men fængslet), Aage Jørgensen (midlertidig redaktør), Otto Larsen (redaktionssekretær), Daniel Nielsen, H. Th. Thomsen og Carl Christensen. Til partiets forretningsfører genvalgtes Carl Christensen. Disse vedtagelser blev bekræftet ved en urafstemning den følgende måned.

Frem til partiets opløsning i slutningen af 1919 skete der den ændring i dets internationale relationer, at det fra begyndelsen af marts samtidig med Zimmerwalds ophør blev medlem af den nydannede 3. Internationale.¹⁴

Hermed øgedes også dets internationale afhængighed, hvilket ikke mindst resulterede i et voksende pres udefra for at få partiet til at slutte sig sammen med den øvrige danske venstrefløj. Det splittede partiet både politisk og organisatorisk. Splittelsen var en kendsgerning efter bestyrelsesmødet den 7. september 1919. Her skilte der sig et flertal ud omkring partiets forretningsfører Carl Christensen og som bl.a. også omfattede Daniel Nielsen, L. Cramer, R. Gronemann, Marius Thøgersen, Johs. Dyhring, Emil Christiansen, Aage Andersen og måske tillige Aage Jørgensen. Dette flertal gik ind for det internationalt støttede forsøg på en sammenslutning med SUF.¹⁵ Et mindretal, der hældede i retning af FS, samledes omkring Marie Nielsen og omfattede derudover bl.a. M. Andersen Nexø, Otto Larsen, Karl V. Jensen, Th. Klausen og Dynnes Dynnesen.¹⁶

Mindretallet sammen med en del medlemmer meldte sig i FS, mens det resterende DSA sammen med SUF og hovedparten af DuS dannede et nyt parti, Danmarks venstresocialistiske Parti. Formelt opløstes partiet den 21. december 1919.

2. Medlemmerne.

Der er ikke bevaret nogen medlemslister for DSA eller oplysninger, som præcist kan angive partiets samlede medlemstal samt medlemmernes geografiske og sociale fordeling i løbet af partiets historie. Men såvidt man kan regne ud af forskellige talangivelser, synes partiets medlemstal ikke på noget tidspunkt at have overskredet 2000.

Medlemstallet voksede stærkt fra ca. 100 ved partiets start til et usikkert højdepunkt i tiden omkring kongressen i januar 1919.¹⁷ På kongressen deltog 41 delegerede efter reglen om, at hver delegerede repræsenterede hver påbegyndt 50 medlemmer, dvs. op imod 2000 medlemmer.¹⁸ Ifølge andre oplysninger havde partiet ca. 1100 som sit højeste medlemstal i København, mens der ikke foreligger noget samlet tal for det øvrige land.¹⁹ Selv om der var flest afdelinger i området uden for hovedstaden, synes førstnævnte imidlertid medlemsmæssigt at have været mindre.²⁰ Man kan derfor ikke komme tallet nærmere end 1500-2000 på sit højeste i begyndelsen af 1919.

Hvad angår den sociale fordeling af medlemmerne, findes der kun erhvervsbetegnelse for de personer, som på et tidspunkt har deltaget i partiets ledelse lokalt eller central. Det har i alt været muligt at opregne 163 personer, deraf de 110 med erhvervsbetegnelse. Disse fordeler sig på i alt 43 erhverv. Det samlede tal såvel som fordelingen på hvert enkelt erhverv udgør imidlertid så små tal, at man reelt ikke kan sige noget om medlemsskarens sociale sammensætning ud over, at den har været jævn, og at samtlige med ganske få undtagelser har været enten faglærte eller ufaglærte arbejdere. Man finder således ingen akademikere i partiet.²¹

Sammenholder man DSA's medlemstal med tallene for de øvrige arbejderorganisationer, fremtræder dets lidenhed på eklatant vis. I 1919

talte SUF således ca. 11000 medlemmer,²² FS ca. 4000,²³ DSF 277000,²⁴ Socialdemokratiet 91000 medlemmer²⁵ og ved valget i 1918 262000 stemmer.²⁶ Heller ikke med det andet parti Det uafhængige Socialdemokrati, som skilte sig ud fra Socialdemokratiet samtidig med DSA, kunne partiet medlemsmæssigt måle sig. DuS' vælgerforeninger talte på sit højeste i begyndelsen af 1919 sandsynligvis op imod 10000 medlemmer.²⁷

3. Økonomien.

Heller ikke for økonomien kan der opstilles præcise tal, fordi regnskabsprotokollerne i lighed med det meste af arkivet er gået tabt.

Partiets økonomiske grundlag var medlemmernes kontingent på 75 øre pr. kvartal, hvoraf en trediedel gik i partikassen, mens resten anvendtes lokalt.²⁸ Disse rakte dog langt fra til. Gennem en kampfond, gennem indsamlinger, fester, private bidrag og støtte fra ikke mindst Zimmerwald, det russiske kommunistparti og 3. Internationale sikredes økonomien så nogenlunde.²⁹ Pengene brugtes til leje af lokaler, til agitationsrejser og uddeling af piecer og flyveblade, til administration, som bl.a. omfattede to lønnede funktionærer, men som omtalt nedenfor var den største pengesluger dog bladet Klassekampen. Partiets kasserer, der i hele dets levetid var Robert Gronemann, tog sig af regnskabsførelsen. Med de relativt beskedne krav, som stilledes til partiets udstyr, og de mange personlige ofre, synes det økonomisk at kunne løbe rundt. Dette var derimod ikke tilfældet med partibladet Klassekampen.

4. Partibladet.

Partibladet Klassekampen var partiets politiske nerve, ligesom det var dets økonomiske hovedpine. Bladets historie rummer derved også en stor del af partiets historie.

Klassekampen startede som ugeblad den 1. maj 1918. Det væsentligste økonomiske grundlag tilvejebragtes gennem en støtte fra Zimmerwald-kommissionen på 800 kr. og et lån på 750 kr. Ved starten udkom bladet med et oplag på 3-4000, som imidlertid hurtigt viste sig at være for stort og måtte nedsættes til 3000. Også dette oplag oversteg langt salgstallet, men opretholdtes alligevel i agitationsøjemed. Bladet led allerede fra de første numre under svære økonomiske problemer. Selv ikke en månedlig støtte fra Zimmerwald kunne gøre det.³⁰ En bladfond oprettedes, hvortil der indbetaltes beløb af enkeltpersoner, således f.eks. 100 kr. af M. Andersen Nexø, og fagforeninger, f.eks. 50 kr. fra sadelmagemes fagforening. Særlig efter bladets overgang til dagblad blev det nødvendigt at foretage en mere intensiv indsamling og en systematisk husagitation især i København for at øge abonnentstallet.³¹ Gennem hele partiets historie, og i stigende omfang efter overgangen til dagblad, sikredes bladet økonomisk primært af først Zimmerwald og siden det russiske kommunistparti og 3. Internationale, hvoraf også fulgte en voksende politisk afhængighed for hele partiet.

Efter at Klassekampen var startet som ugeblad den 1. maj 1918, styrkede partiets voksende medlemstal planerne om at gøre det til dagblad. Allerede på et arbejdsudvalgsmøde 29/7 1918 nedsattes et udvalg til at foretage et økonomisk overslag for udgivelsen af et dagblad. Udvalget skulle derefter sende overslaget til Zimmerwaldkommissionen med anmodning om økonomisk støtte. Det var politisk meget vigtigt for partiet at få udgivet et dagblad, ikke mindst for at kunne gøre sig gældende i den voksende strejkebevægelse blandt arbejderne. Økonomisk var overgangen til dagblad yderst kapitalkrævende, så man så sig nødsaget til at optage et lån på 10000 kr., der søgtes dækket gennem aktietegning blandt medlemmerne i bladet.³² Derudover har der givetvis været tale om betydelig økonomisk bistand fra Zimmerwald og det russiske kommunistparti.³³

Også efter overgangen til dagblad synes abonnenttallet at have været beskedent og i hvert fald utilstrækkeligt til økonomisk at bære bladet (i sig selv). Skal man tro Nexø, har bladet maksimalt haft 1500 abonnenter, hvortil må regnes et vist løssalg.³⁴ Dette tal faldt sandsynligvis i løbet af 1919, hvor bladet kun med den yderste indsats hindredes i økonomisk sammenbrud. Da papirprisen steg 30% hen på sommeren 1919, og først og fremmest fordi 3. Internationale ikke ville yde de store beløb, som var nødvendig for at fortsætte bladet som dagblad, ophørte det som dagblad den 24. august.³⁵ Efter en pause forsøgte man sig igen fra 12. september med et ugeblad. Ugebladet fortsatte indtil den 21. november, hvor det gik ind, idet redaktionen henviste til partiets sammenslutning med Danmarks venstresocialistiske Parti og opfordrede læserne til i stedet at abonnere på dette partis nye blad Arbejdet. Ved DSA's formelle ophør og tilslutning til venstresocialistisk parti 21/12 blev både partiets og bladets arkiv overdraget til det nye parti, hvorfra det imidlertid senere er forsvundet sammen med de præcise oplysninger om oplag og økonomi.³⁶

Klassekampen formåede således ikke at gøre større indhug i den øvrige arbejderpresse eller i det hele taget at blive læst af større kredse blandt arbejderne. Arbejderklassen læste primært de socialdemokratiske blade, der i 1919 udkom i samlet oplag på ca. 165000, hvoraf Socialdemokraten tegnede sig for en tredie del. Denne presse ekspanderede endda på dette tidspunkt og startede således 16/10 1918 et nyt populært eftermiddagsblad Klokken 5.³⁷ De radikale arbejdere på venstrefløjen læste først og fremmest syndikalisternes blad Solidaritet, hvis oplag voksede stærkt og efterhånden solgtes i 10-15000 eksemplarer.³⁸ Et tilsvarende oplagstal havde SUF's blad Fremad.³⁹ Endvidere måtte Klassekampen konkurrere med DuS' blad Dagens Ekko og fra sommeren 1919 Den uafhængige Socialdemokrat. En nok så svær modstander havde bladet i den omfattende repression, som det blev udsat for fra statens side.

I bladets halvandetårige historie beklædte i alt syv personer redaktørposten. Heraf ramtes de seks af fængselsstraffe. De enkelte redaktørers »politi- og retshistorie« er i al sin enkelhed denne:⁴⁰

Thøger Thøgersen (red. 1/5-30/8 1918) - fængslet 31/8, frigivet 6/11, fængslet 17/11 1918 og idømt 18 mdr. fængsel 24/5 1919.⁴¹

Carl Christensen (red. 6/9-27/9 1918) - tiltalt og forhørt 16/10 og 22/10 1918, idømt 2 mdr. fængsel, dommen appelleret til højesteret, der stadfæster den 27/3 1919, dommen afsonet 3/5-1/7 1919.⁴²

Marie Nielsen (red. 1/10-22/11 1918) - fængslet 22/11 1918, idømt 18 mdr. fængsel 24/5 1919, frigivet 3/6 1919 på grund af sygdom.⁴³

Otto Larsen (red. 23/11 1918).

August Jønsson (red. 24/11-6/12 1918).

Marius Thøgersen (red. 8/12 1918-18/2 1919) - fængslet 18/2 og idømt 4 mdr. fængsel 12/4 1919.⁴⁴

Otto Larsen (red. 19/2-24/8 1919) - tiltalt 3/5 og idømt 6 mdr. fængsel 5/7, dommen afsonet fra 10/10 1919.⁴⁵

Carl Christensen (red. 12/9-21/11 1919).

5. Partiets internationale forbindelser.

Partibladets økonomiske problemer bidrog stærkt til at øge partiets internationale forbindelser, i 1918 først og fremmest til Zimmerwaldkommissionen i Stockholm og Det russiske Kommunistparti, især via dets pressebureau Rosta i København, og i 1919 til 3. Internationales eksekutivkomite i Moskva.

DSA var formelt medlem af Zimmerwald efter en vedtagelse herom på generalforsamlingen 16/5 1918, men reelt var medlemsskabet en kendsgerning fra partiets start 4/4 1918.⁴⁶ Ud over DSA var ligeledes SUF medlem af Zimmerwald og tillige af Ungdomsinternationalen, i begge tilfælde fra starten i 1915, hvor ungdomsforbundets formand Ernst Christiansen endda havde deltaget i den stiftende kongres i Schweiz og ikke mindst herigennem opnået kontakt med de radikale ungdomsorganisationer og med venstrefløjen i store dele af Europa, herunder Det russiske Bolschevikparti.

Da DSA dannedes i april 1918 var SUF således i kraft af sin organisatoriske styrke og sine omfattende internationale forbindelser den eneste organisation, der sammen med partioppositionen kunne følge eksemplet fra Sveriges socialdemokratiske Venstreparti og danne et bæredygtigt dansk parti til venstre for Socialdemokratiet. Men selv om SUF fortsatte som medlem af Zimmerwald, modstod det alligevel det voksende pres herfra og fra hele den skandinaviske venstrefløj til langt ind i 1919. I første omgang, dvs. i Zimmerwalds levetid frem til marts 1919, afviste SUF at bryde med Socialdemokratiet, sådan som det blev klart på den skandinaviske ungdomskongres i slutningen af april 1918, hvor også DSA var repræsenteret, nemlig ved Thøger Thøgersen og Marie Nielsen.⁴⁷

Samtidig med at udviklingen å internationalt plan tvang SUF mere og mere i retning af et brud med Socialdemokratiet, stod DSA som den eneste selvstændige revolutionære danske organisation tilknyttet Zimmerwald.

Også DuS havde forbindelser til Zimmerwald, men det anerkendtes ikke som noget revolutionært parti.⁴⁸

Ud over Zimmerwald, der som sagt ydede en omfattende økonomisk støtte til partibladets drift, plejede partiet forbindelse med de øvrige skandinaviske Zimmerwaldorganisationer, dvs. Det norske Arbejderparti, Sveriges socialdemokratiske Venstreparti og de to landes ungdomsforbund. Partiet lod sig ikke blot repræsentere ved den skandinaviske ungdomskongres i april 1918. Til venstresocialdemokratisk Partis kongres i juni samme år udsendtes formanden Thøgersen som partiets delegerede,⁴⁹ ligesom M. Andersen Nexø deltog på partiets vegne i det følgende års kongres.⁵⁰ Muligvis sendte man også en delegeret til Det norske Arbejderpartis kongres i april 1919. Omvendt var både den norske og den svenske Zimmerwaldbevægelse repræsenteret på DSA's kongres i

Også med Det russiske Kommunistparti etablerede DSA hurtigt en forbindelse, som blev stærkere i løbet af partiets levetid. Rusland var således repræsenteret på DSA's kongres. I vinteren 1918-19 var der givetvis tale om direkte russisk økonomisk støtte til bladet Klassekampen.

Da 3. Internationale dannedes i marts 1919, formåede DSA ikke selv at sende nogen delegeret, men det deltog indirekte som følge af Zimmerwaldkommissionens tilstedeværelse i Moskva, og partiet gled da også automatisk ind i den nye internationale sammen med Zimmerwald, der samtidig opløstes. Hermed øgedes partiets tilknytning til og afhængighed af eksekutivkomiteen i Moskva. Forbindelsen til Moskva var allerede blevet stærkere i løbet af 1918 især efter næstformanden Aage Jørgensens rejse til Rusland i sensommeren 1918 og oprettelsen af det russiske pressebureau Rosta i København i september, hvorigennem der bl.a. formidledes en økonomisk støtte foruden den voksende mængde pressestof om den russiske revolution og kontrarevolution, som fyldte stadig mere op på Klassekampens sider. Relationerne til Rusland steg ikke mindst med behovet for økonomisk hjælp til partibladet. Det viste sig især efter dannelsen af 3. Internationale og samtidig med partiets begyndende tilbagegang, hvor der fra eksekutivkomiteen, formidlet af svenskeren Otto Grimlund, blev lagt øget pres på partiet for at få realiseret en organisatorisk sammenslutning med den øvrige danske venstrefløj. Det førte som tidligere omtalt både til partiets interne splittelse fra sommeren 1919 og senere på året til dets opløsning og sammenslutning med venstresocialistisk Parti.⁵²

Hvad angik det andet revolutionære centrum i samtiden, Tyskland, havde DSA i modsætning til SUF tilsyneladende ikke de samme direkte forbindelser som til Rusland, dvs. til Spartakusgruppen og Det uafhængige Socialdemokrati. Nogle kontakter fandtes dog givetvis, bl.a. som følge af Aage Jørgensens rejse i Tyskland i efteråret 1918 og M. Andersen Nexøs mange tyske forbindelser.⁵³ Endvidere tyder Klassekampens dækning af den tyske revolutionære udvikling i vinteren 1918-19 på, at DSA var velunderrettet om tyske forhold.

6. Sideordnede organisationer.

Parallelt med opbygningen af den egentlige partiorganisation etableredes efterhånden en del sideordnede organisationer. En sådan opstod med dannelsen af *Arbejderklassens Husmoderforening* 19/6 1918. Formelt hørte organisationen ikke til DSA, men reelt indgik den som en del af partiets politiske virksomhed. Bl.a. Marie Nielsen og Sofie Falck, begge folketingskandidater for partiet ved valget 22/4 1918, hørte til de drivende kræfter ved foreningens start, hvorefter især Sofie Falck var aktiv som foreningens formand. Ved dannelsen talte foreningen ca. 300 medlemmer. Baggrunden for dens oprettelse var først og fremmest dyrtiden og fødevareremanglen. I protest herover gik DSA og foreningen således til Rigsdagen i en større demonstration 28/6 1918.⁵⁴ Foreningen talte de mest bevidste af de københavnske og kvindelige arbejdere, som mødtes her bl.a. af utilfredshed med DsF og Socialdemokratiets indsats. Agitationen foregik ikke mindst på tobakslabrikkerne i København, hvor op imod en tredjedel af arbejderne var kvinder.⁵⁵ DSA fik sikkert en del medlemmer af den vej, ligesom flere af dem gled ind i ledelsen, bl.a. Dagmar Voss og Else Jensen. Vi ved imidlertid meget lidt om foreningens virksomhed i øvrigt, og hvor længe den fungerede. Kun fremgår det, at den oprettede et hjælpebureau for ubemidlede 21/10 1918, hvor den altså stadig eksisterede.⁵⁶

På en stiftende generalforsamling 16/10 1918 startede DSA sin egen diskussionsklub. Her valgtes en bestyrelse med August Jønsson som formand. Der indmeldte sig straks ca. 50 medlemmer. Klubben holdt sit første møde 19/11 1918 med Gerson Trier som taler. Derefter afholdtes ugentlige møder.⁵⁷ Det er uvist, om klubben fortsatte partiets levetid ud, og i hvor høj grad der på møderne var tale om egentlig skoling af medlemmerne, eller den blot fungerede som foredragsforening. Om skoling inden for partiet er der i det hele taget næsten ingen spor ud over, at Klassekampen og de udsendte pjecer givetvis virkede politisk udviklende. Enkelte af pjecerne sigtede direkte mod skoling i socialisme og historisk materialisme, og den 1/6 1919 indeholdt Klassekampen en vejledning i studiekredsarbejde: »hvorledes lærer man Socialismen at kende?«. Man må sikkert antage, at partiet ikke havde ressourcer til en egentlig politisk skoling.

Omtrent samtidig med diskussionsklubben oprettede partiet sit eget forlag: *Socialistisk Arbejderpartis Forlag*. Det er usikkert, hvornår forlaget præcist blev dannet, men sandsynligvis er det sket sidst på efteråret 1918.⁵⁸ Dermed var der dukket endnu et af en række forlag op, som i disse år skød frem på den danske venstrefløj, således f.eks. SUF's Forlag og Europæisk Forlag. I sig selv vidner oprettelsen af et sådant forlag om en ikke ringe organisatorisk styrke og arbejdsindsats fra partiets side. Det lykkedes i løbet af det årstid, forlaget fungerede, at udsende ca. 30 pjecer og mindre bøger. Emnerne var dels teoretiske behandlinger af socialismen, dels aktuelle og historiske fremstillinger af den internationale politiske

udvikling, især i Rusland; men derimod ikke nogen analyse af udviklingen i Danmark.⁵⁹ Om denne udgivelsesvirksomhed dannede grundlag for en organiseret skoling af partimedlemmerne er derimod som nævnt uvist.

De mange chikanerier, provokationer og direkte overfald, som partiet udsattes for på sine møder, gav anledning til oprettelsen af et eget ordenskorps: *Den røde Ordens Garde*. Garden blev oprettet 24/1 1919 med Marius Thøgersen som formand. Den formelle stiftelse fandt dog først sted på en generalforsamling den 1. marts 1919.⁶⁰ Men allerede i slutningen af 1918 virkede en sådan garde som beskyttelsesværn ved partiets møder mod provokationer fra den »hvide garde«, bl.a. de akademiske skytteforeninger som ved sine provokationer kunne give anledning til politiindgreb.⁶¹ Garden var en permanent eksisterende institution i partiet med ugentlige møder og hyppige selskabelige sammenkomster.⁶²

Partiet dannede også sin egen *sangforening* 19/9 1919, få måneder før det opløstes.⁶³ Sangforeningen har så vidt vides ikke efterladt sig nogen spor.

Endelig dannede DSA tilsyneladende sit eget bogtrykkeri. På partikongressen i januar 1919 blev der nedsat et udvalg, som skulle tage initiativ til tilvejebringelse af en forsamlingsbygning og et trykkeri for partiet.⁶⁴ Disse temmelig dristige planer i betragtning af partiets vaklende økonomi førte ikke til noget, hvad angår tanken om en forsamlingsbygning. Derimod blev der taget skridt til oprettelse af eget trykkeri. I maj 1919 udsendte det nævnte udvalg, hvori bl.a. deltog M. Andersen Nexø, indbydelse til medlemmerne om at tegne aktier i et sådant trykkeri kaldet *Internationalt Bogtrykkeri*.⁶⁵ Den 11. oktober 1919 bekendtgjordes trykkeriets start,⁶⁶ men allerede to måneder senere ophørte partiet, og der synes heller ikke at være fremstillet nogen bøger på et trykkeri af det navn.

6. Partiets fuldudbyggede organisation.

I sin mest omfattende form så partiets organisation således ud:

	Hovedbestyrelsen	Arbejderklassens Husmoderforening (19/6 1918) Diskussionsklubben (16/10 1918) Forlaget (efteråret 1918)
3. Internationale Red. for Klassekampen Kontrolkom. for blad og forlag. Forretningsføreren	Kongressen	Den røde Ordens Garde (24/1 1919)
		Sangforeningen (19/9 1919) Internationalt Bogtrykkeri (11/10 1919)
	Lokalafdelinger (15) (lokale tillids- mænd (5)) Medlemmerne	

Bilag 1.

Principielle grundlinier for Socialistisk Arbejderparti (1918).

Det socialistiske Arbejderparti konstaterer tilstedeværelsen af en bitter og uforsonlig kamp mellem klasserne i det nuværende samfund, under hvilken arbejderklassen, der er skaber af al rigdom, udelukkes fra nydelsen af denne gennem mangedoblet udbytning fra de herskende klassers side.

Arbejderklassen søger under kampen mod alle øvrige klasser at befri sig for denne udbytning og må afvise ethvert forsøg på at tilhulle og tilsløre sandheden om denne kamp, idet sådanne forsøg kun kan hæmme arbejdernes frihedsbevægelse.

Det socialistiske Arbejderparti tilstræber arbejdernes økonomiske frigørelse gennem overtagelse af produktionen og produkternes fordeling.

For at nå frem til dette mål vil arbejderpartiet anvende alle midler, der står til rådighed under erkendelse af, at arbejdernes virkelige revolutionære kraft ligger i hans produktionsevne, og at arbejdernes frigørelse må blive arbejdernes eget værk.

Ved verdenskrigens udbrud viste det sig, at parlamenterne var ganske magtesløse over for de hemmelige kapitalkræfter, der hidsede til katastrofen, de fik kun lov til at spille den nedværdigende rolle efter krigsbruddet at bevilge de nødvendige midler til krigens førelse uden nogensinde at vinde indflydelse på dens forløb.

Under krigen har folkerepræsentationen kun i meget ringe grad været i stand til at værne folket og arbejderklassen mod den blodige udbytning, der netop under krigen har fundet sted.

Disse forhold belærer arbejderklassen om, at den under kampen for at nå den politiske magt har overvurderet parlamentet som magtfaktor i staten, og at den i afgørende øjeblikke kun kan stole på sin egen revolutionære kraft, der må bringes til udfoldelse gennem massestrejker og massedemonstrationer for på denne måde at tvinge stats- og pengemagt til at respektere arbejderklassens vilje.

Det er dog under de nuværende forhold muligt gennem parlamentet at opnå visse indrømmelser fra statsmagts side over for arbejderklassen i form af reformer.

Så længe klassestaten består, afviser partiet at overtage noget som helst ansvar for denne og nægter derfor at deltage i administrationen af den i regering som i bystyre og forpligter sig til at underkaste den kapitalistiske administration den skarpeste socialistiske kritik.

Det socialistiske Arbejderparti erkender, at årsagen til, at det gamle Socialdemokrati ved krigens udbrud i så godt som alle lande kapitulerede over for de kapitalistiske kræfter, er at søge i den mangelfulde socialistiske oplysning blandt arbejderne, hvorved disse er holdt i uvidenhed om deres stilling i det kapitalistiske samfund, og om den magt de besidder i deres produktionskraft.

Partiet vil derfor anse det for sin hovedopgave at bibringe arbejderne

denne kundskab og dygtiggøre dem til, når den sociale revolutions tid er inde, at overtage samfundsledelsen.

Det socialistiske Arbejderparti i Danmark føler sig i klassekampen solidarisk med hele den øvrige arbejderverden, der kæmper på klassekampens grund og afviser ethvert fællesskab med de kapitalistiske klasser også i et såkaldt forsvar for eget land.

Så længe arbejderne såkaldte fædreland ejes, styres og udbyttes af en kapitalistisk overklasse, er arbejderne fædrelandsløse; først når socialistiske tilstande er gennemført i et land, får arbejderne interesse i dettes bevarelse over for andre kapitalistiske stater.

Med socialismens gennemførelse i alle stater falder de kunstige nationale grænser.

Det socialistiske Arbejderparti i Danmark slutter sig i sine bestræbelser til de principper, der danner grundlaget for den Zimmerwald'ske bevægelse.

Bilag 2.

Program for Danmarks socialistiske Arbejderparti (1919).

Grundsætninger.

Det kapitalistiske samfund har frataget arbejderne ejendomsretten til produktionsmidlerne - fabrikkerne, maskinerne, værktøjet, samferdselsmidlerne, jorden, råstofferne osv., og derved forvandlet by- og landarbejderne til lønslaver, til besiddelsesløse proletarer.

Produktionsmidlerne er efterhånden kommet i et fåtals hænder og udnyttes mere og mere til gavn for en lille overklasse og til skade for et voksende proletariat. - Derved er den såkaldte civilisation blevet en forbandelse for menneskeheden.

Hånd i hånd med denne produktionsmidlernes monopolisering går udviklingen af værktøjet til de arbejdsbesparende maskiner, kapitalens koncentration og kapitalisternes stadig øgede organisation, som efterhånden fuldstændig har knægtet den internationale arbejderklasse, der i en lang årrække har måttet indskrænke sin økonomiske og politiske kamp til ren defensiv. Selv de opnåede lønforbedringer har arbejderne ikke kunnet opretholde, idet arbejdslønnen såvel i årene lige før verdenskrigen som navnlig under og efter denne ikke har formået at holde skridt med vareprisernes kolossale stigning, hvilket har haft en betydelig nedgang i reallønnen til følge.

Hertil kommer, at en umådelig arbejdsløshed i stadig større grad ribber småhjemmene og medfører en konstant tilstand af underernæring, der har svækket den danske arbejderklasse både legemligt og åndeligt.

Den danske arbejderklasse har mod denne overhåndtagende elendighed

reageret på forskellig måde uden dog at opnå andet end at komme endnu dybere ned i trældom og elendighed, takket være navnlig den omstændighed, at arbejderne i al høj grad har overladet deres frigørelseskamp til enkelte mænds ledelse, medens marxismen hævder og det praktiske liv viser, at arbejdernes frigørelse er arbejderne eget værk. Derved er den økonomiske kamp ebbet ud i en række afgørelser, der måtte ende med nederlag, medens det politiske arbejde efterhånden formede sig som bestræbelser på at opnå en masse intetsigende småreformer og en kæmpemæssig fattigunderstøttelse efter princippet: almisser i stedet for rettigheder.

De forskellige reformer opnåedes ved arbejderrepræsentanternes samarbejde med forskellige kapitalistiske partier.

Danmarks socialistiske Arbejderparti hævder, at kun ved, at produktionsmidlerne går over i samfundets eje og vareproduktionen bliver socialistisk, kan de arbejdsbesparende maskiner, den organiserede produktion og sammenslutningens stadig øgede effektivitet, der nu kun er kilden til social ulighed, stigende arbejdsløshed, åndelig og politisk undertrykkelse, hensynsløs udbytning og knugende fattigdom blive kilden til menneskehedens og det enkelte menneskes harmoniske udvikling.

Men da klassemodsætningerne stadig skærpes, og klassekampen derfor stedse må antage voldsommere former, er det utopi at tro, at samfundssocialiseringen kan foregå successivt, i forståelse og under samarbejde med selve det bourgeoisi, hvis privilegerede ret til samfundsgoderne det netop er arbejderne hovedopgave at afskaffe.

Samfundets overtagelse af produktionsmidlerne må nødvendigvis ske ved, at den stadig heftigere klassekamp kulminerer i den sociale revolution.

Om dette opgør bliver ublodigt, hurtigt afsluttes, som følge af bourgeoisiets kapitulation og derfor forløber i fred og orden, er afhængig af bourgeoisiet selv, der også indirekte er bestemmende over, af hvor lang varighed det derpå følgende proletariats diktatur, der er nødvendig for at omlægge produktionen og fordelingen, må blive.

Danmarks socialistiske Arbejderparti tilstræber ikke en enkelt samfundsklasses diktatur som endemål, men er af den faste overbevisning, at et proletariats diktatur er et nødvendigt gennemgangsled til det socialistiske samfund, hvor al klassekamp og klasseherredømme er ophørt.

Danmarks socialistiske Arbejderparti er et led i den tredje internationale, der omfatter alle landes revolutionære socialister.

Det hævder, at den besiddelsesløse proletar intet fædreland har at forsvare, før dette hans såkaldte fædreland er overgået til samfundseje. Men dette sker kun i stadig forståelse og inderligt samarbejde med andre landes proletarer, der ligeledes går frem under det internationale kampråb:

Proletarer i alle lande forener jer.

Krav.

Som mindstefordringer stiller socialistisk arbejderparti følgende krav:

- 1) Arbejdsret og arbejdspligt for alle voksne, arbejdsføre samfundsmedlemmer.
- 2) Arbejdernes direkte kontrol med industrien gennem fabrikskomiteer og værkstedsklubber på hver arbejdsplads.
- 3) 6 timers maksimalarbejdsdag. Inden for maksimalarbejdsdagen bør arbejdstiden reguleres således, at det udførte arbejde fordeles på alle efter samfundets behov. Maskiner og tekniske fremskridt skal udnyttes til det yderste. Alt lønarbejde for børn og unge mennesker forbydes.
- 4) Minimalløn, som fastsættes efter en standard-levefod. En ensartet løn bør tilstræbes, indtil samfundet er nået så vidt, at lønssystemet kan afskaffes og enhver kan nyde samfundets goder efter sit naturlige behov.
- 5) Afskaffelse af lærlingeloven. Indførelse af beskyttelseslov for de umyndige lærlinge. Al lærlingeudbytning ophæves. Læretiden højst 2 à 3 år. Undervisningen på tekniske skoler som dagundervisning. Obligatoriske og vederlagsfri fagskoler og fortsættelseskursus for alle unge mellem 14 og 18 år.
- 6) Arbejdsløs-, sygdoms-, invaliditets-, alderdoms- og ulykkesforsikring betalt af staten som fuld erstatning for tabt arbejds løn. Rettigheder indføres overalt i stedet for almisser. Fattiglovene afskaffes.
- 7) Afskaffelse af akkordarbejde samt af alt søndags- og natarbejde, der ikke er absolut samfundsnødvendigt. Indførelse af weekend eller samlet 1 1/2 døgn's ugentlig fritid. En måneds årlig ferie, hvor arbejds lønnen udbetales af staten. 1. majdagen og valgdagen obligatoriske fridage.
- 8) Vederlagsfri og valgfri lægetilsyn, læge- og fødselshjælp. Gratis og valgfri benyttelse af hospitaler og sanatorier, rekonvalescenthjem og badeanstalter. Gratis medicin.
- 9) Stat og kommune organiserer sporten, der gøres gratis tilgængelig for alle.
- 10) De af staten og kommunerne overtagne større virksomheder (banker, dampskibsselskaber, storfabrikker, telefonselskaber osv.) indrettes som mønsterforetagender, også hvad arbejds løn og øvrige arbejdsforhold angår. Offentlig statistik over hele det økonomiske liv. Boligspørgsmålet løses af stat og kommuner. Alle fabrikker fjernes fra beboede kvarterer og indrettes efter hygiejnens fordringer.
- 11) Afskaffelse af told og andre indirekte skatter. Alle indtægter under gennemsnitsindtægten fritages for skat. Al arv tilfalder samfundet
- 12) Al jord tilhørende kronen, kirken, militæret samt len og stamhuse og større gårde overgår til samfundets eje og overdrages de af småbønder, husmænd og landarbejdere valgte landbrugskomiteer og landarbejder-råd, der selv træffer bestemmelser om jordens fordeling og dyrkning. Al grundværdistigning tilfalder samfundet.

- 13) Dommere og domstole valgt af folket ved almindelig valgret. Gratis retshjælp. Alle klasselove og al klassejustits afskaffes. Afskaffelse af alle militære domstole. Varetægtssystemet afskaffes. Fængselsarbejde lønnes straks som andet arbejde, indtil fængslerne kan afløses af opdragelses- og plejehjem for de moralsk syge og uheldbedelige. Tyendeloven og søloven afskaffes.
- 14) Kirkens adskillelse fra staten. Skolens adskillelse fra kirken. Religionsundervisningen udtages af skolen. Folkeskolen som grundskole, adgangen til den højere skole og universitetet åben for alle. Gratis undervisning og materiel. Al militaristisk påvirkning af børnene forbydes. Skolebespisning og skolehygiejne. Undervisning i samfundskundskab, social etik og social historie. Lærer- og forældreråd ordner skolespørgsmålet og leder i forening skolerne.
- 15) Fuldstændig afskaffelse af al militær værnepligt. Afskaffelse af det hemmelige diplomati. Afskaffelse af titler, ordner og rang.
- 16) Fuldstændig ytrings-, samvittigheds-, presse-, forsamlings-, forenings- og demonstrationsfrihed.
- 17) Socialistisk republik. Et-kammersystem. Årligt valg til folkerepræsentationen. Indførelse af recall-systemet. Folkeafstemning i alle vigtige sager. Forslagsret for folket. Edsaflæggelse til grundloven afskaffes.
- 18) Almindelig valgret med hemmelig afstemning til alle folkets tillidsposter for mænd og kvinder fra 20 år. Forholdstalsvalg.

Arbejdsplan.

I tilslutning til og som praktisk udtryk for ovennævnte grundsætninger og krav vil arbejdsprogrammet blive:

- 1) Et intensivt og omfattende oplysnings-, agitations- og organisationsarbejde samt kraftig propaganda blandt militæret for tilslutning til proletariatet.
- 2) Dannelse af partiafdelinger over hele landet.
- 3) Oprettelse af værkstedsklubber, fabrikskomiteer, landbrugskomiteer samt by- og landarbejdsråd.
- 4) Oprettelse af socialistiske studiekredse, diskussionsklubber og soldaterforeninger i tilknytning til socialistiske biblioteker og læsestuer.
- 5) Udgivelse af »Klassekampen« og eventuelt andre dag- og ugeblade, som skal bære navn af »Klassekampen«. Nye dagblade kan kun oprettes, når en urafstemning har vedtaget det.
- 6) Udsendelsen af socialistiske bøger og brochurer på partiets forlag. Udbredelse af andre landes socialistiske litteratur, tidsskrifter og blade.
- 7) Udenomsparlamentarisk virksomhed, navnlig i form af massedemonstrationer, lokale strejker og storstrejker.
- 8) Parlamentarisk virksomhed i byråd og på Rigsdagen, dog kun i nøje tilknytning til Socialistisk Arbejderpartis grundsætninger og krav, med absolut undgåelse af alliance til højre, og med det formål fra disse talerstole at drive energisk agitation for vore ideer og program, uden

dog at anerkende parlamentarismen som system for et socialistisk samfund.

9) Samarbejde med broderpartier i andre lande.

NOTER

I Baggrunden for partiets dannelse.

1. Et inspirerende eksempel på en sådan klassekampsforståelse af det borgerlige samfunds udvikling findes hos K. H. Roth: Die »andere« Arbeiterbewegung, und die Entwicklung der kapitalischen Repression von 1880 bis zur Gegenwart. Ein Beitrag zum Neuverständnis der Klassengeschichte in Deutschland, 1974.
2. Til kapitalismens og arbejderbevægelsens internationale udvikling i denne periode, se: W. Abendroth: Den europæiske arbejderbevægelses historie, 1974, s. 29-88 og W. Hoffmann: Ideengeschichte der sozialen Bewegung des 19. und 20. Jahrhunderts, 1970, s. 168-237. Til perioden 1914-20 endvidere: Gerd Hardach: Der erste Weltkrieg, 1973, Gerhard Schultz: Revolutionen und Friedensschlüsse 1917-1920, 1967 og G. D. H. Cole: A History of Socialist Thought, Vol. IV, Part I, 1969.
3. Til kapitalismens og arbejderbevægelsens generelle udvikling i Danmark, se: Busck, Christensen og Jepsen: Klassestrukturen i Danmark 1870-1920, Den jyske Historiker 1973/74, nr. 3-4 og Ib Nørlund: Rids af dansk arbejderbevægelses historie, 1972, bd. 1. Til udviklingen 1914-20 endvidere: Einar Cohn: Danmark under den store Krig, 1928 og Edvard Bull: Arbejderbevægelsens stilling i de tre nordiske lande 1914-20, 1922.
4. Strejkebevægelsen er ikke behandlet videnskabeligt tilfredsstillende nogen steder, men man får alligevel et temmelig godt indtryk af den gennem DsF's og Arbejdsgiverforeningens egne fremstillinger: De samvirkende Fagforbund i Danmark 1898-1923, 1922, s. 46-75, Under Samvirkets Flag, 1948, s. 108-146 og S. Agerholm og A. Vigen: Arbejdsgiverforeningen gennem 25 Aar 1896-1921, 1921, s. 142-391.
5. Syndikalismen har endnu ikke fået en videnskabelig analyse af dens omfang og struktur i den danske fagbevægelse. Bedst er den skildret i: De danske syndikalister, 1974 (utrykt rapport RUC).
6. Socialdemokratiets og partioppositionens udvikling ca. 1900-20 er ingen steder behandlet tilfredsstillende, og man må nøjes med de officielle partihistorier: O. Bertolt m.fl.: En bygning vi rejser, 1974, bd. 1, s. 273-392 og bd. 2, s. 7-52 samt Ib Nørlund, op.cit., s. 76-83 og 88-111.
7. Jvf. Forhandlingsprot. for Foreningen for konsekvente Antimilitarister 1915-18, i Kriminal- og politiretten i København 1845-1919. Pådømte sager 24/5 1919. A. S. 823/1918, samt forhandlingsprot. for Landsorganisationen for konsekvente Antimilitarister 1918-19, ABA, og Militærnægteren 1916-17 og 1919.
8. Vedr. SUF, se bladet Fremad 1914-19 og forhandlingsprot. 1914-19, ABA, samt den fyldige og pålidelige fremstilling af forbundets historie i perioden hos Ernst Christiansen: - men det gik anderledes, 1960.
9. Socialdemokratiets og DsF's internationale bestræbelser under krigen behandles specielt i: M. Gras: Arbejderskandinavismen omkring 1. verdenskrig, Årbog for Arbejderbevægelsens Historie, 4, s. 55-88, Børge Schmidt (red.): Stauning. Mennesket og politiker, 1964, s. 129-52 og De samvirkende Fagforbund, op.cit., s. 34f.
10. SUF's forhandlingsprot., op.cit., 15/9 1916 og Socialisten sept. 1916.
11. Jvf. piecen »De Arbejdsløse og Socialdemokratiet«, 1918, udgivet af FS og skildringen af arbejdslededsbevægelsen hos Hans Hansen: Syndikalismens rolle i den danske fagforeningsbevægelse, 1971 (utrykt speciale).

II Partiets dannelse.

1. Jvf. A. Kruses »selvbiografi« i hans ansøgning om optagelse i DKP i 1922, A. Kruses arkiv, ABA, og den historiske oversigt i »Til Arbejdsudvalget for Socialistisk Arbejderparti« fra klubben Internationale 8/4 1918, Marie Nielsens arkiv, mappen SA, ABA.
2. SUF's forhandlingsprot., op.cit., 5/10 1918 og Socialisten juli 1918.
3. Socialisten dec. 1917, februar 1918 og august 1919 samt breve fra Marie Nielsen til Hans Palbo, mappen Hans Palbo, ABA.
4. Jvf. A. Kruses »selvbiografi«, op.cit. og Dagens Ekko 19/3 og 20/3 1918 samt Prot. for den 17. socialdemokratiske Partikongres i København, 1918.
5. Jvf. note 4 samt Dagens Ekko 30/3 og 2/4 1918 og Dagmar Bahnsens brev til Marie Nielsen om et møde med Nicolajsen, Marie Nielsens arkiv, op. cit.
6. Erklæringen findes i Marie Nielsens arkiv, op. cit.
7. Socialisten august 1918.
8. Brev fra Marie Nielsen til Hans Palbo 21/3 1918, mappen Hans Palbo, op. cit., og endvidere DSA's forhandlingsprot. i Kriminal- og politiretten i København 1845-1919, op. cit., forord.
9. DSA's forhandlingsprot., op. cit., forord.
10. Jvf. note 9 samt Solidaritet 9/3 1918.
11. DSA's forhandlingsprot., op. cit., forord.
12. DSA's forhandlingsprot., op. cit., 4/4 1918.
13. Brev fra Charles Petersen til Marie Nielsen 7/4 1918, Marie Nielsens arkiv, op. cit.
14. Brev til Marie Nielsen, Marie Nielsens arkiv, op. cit.

III Partiets politiske virksomhed

1. Jvf. Cole, op. cit. samt de relevante artikler i Arbejdernes Leksikon 1-3, 1973.
2. »Principielle Grundlinjer ...«, DSA, politiske partier, småtryk, KB.
3. DSA's forhandlingsprot. op. cit., 4/4, 6/4 og 10/4 1918.
4. DSA's forhandlingsprot., op. cit., april 1918 samt DSA, politiske partier, op. cit.
5. DSA, politiske partier, op. cit.
6. Fremad april 1918 og Socialisten april 1918.
7. Solidaritet 13/4 1918.
8. Dagens Ekko 12/4, 22/4 og 23/4 1918.
9. Socialdemokraten 27/3 og 24/4 1918.
10. Solidaritet 13/4 og 27/4 1918.
11. SUF's forhandlingsprot., op. cit. 28-29/4, 5/10 1918 og 16-18/4 1919.
12. Jvf. f.eks. SUF's forhandlingsprot., op. cit., 25/5 1918 og 30/1 1919.
13. SUF's forhandlingsprot., op. cit., 23/5 1918.
14. F.eks. oplyser Socialisten dec. 1918, at SUF truedes med at blive anklaget for Zimmerwald for sin holdning til DSA.
15. F.eks. SUF's forhandlingsprot., op. cit., 6/5 og 8/11 1918.
16. DSA's forhandlingsprot., op. cit., 8/7 og 11/7 1918, Klassekampen 5/7 og 12/7 1918 og Solidaritet 29/6, 6/7 og 13/7 1918.
17. Klassekampen 15/5, 7/6, 28/6 og 12/7 1918.
18. Samtlige strejker behandles systematisk i Arbejderen og Arbejdsgiveren 1918-19.
19. Jvf. at der stod en række fagforeningsformænd som initiativtagere til partiets dannelse, jvf. kap. II, endvidere f.eks. Klassekampen 12/7, 23/8, 30/8, 3/10 og 13/10 1918.
20. Jvf. kap. V om partiets organisation.
21. Jvf. sagsakterne i Kriminal- og politiretten 1845-1919, op. cit. og afsnittet om partibladet i kap. IV.
22. Klassekampen 13/11, 14/11 og 16/11 1918 og Solidaritet 13-15/11 1918.
23. DSF's arkiv. Splittelsesforsøg og tvistigheder 1914-22, sag 40, ABA.
24. Klassekampen 16/11 1918 og Solidaritet 15/11 1918.
25. Klassekampen 18/11 1918. Jvf. skildringen hos C. H. Petersen: Fra klassekampens slagmark i Norden, s. 60-74.

26. P. Munch. Erindringer 1914-1918, 1961, s. 352ff. og Ove Rodes Dagbøger 1914-1918, 1972, s. 203ff.
27. O. Bertolt m.fl., op. cit., bd. 2, s. 16ff.
28. Ove Rodes Dagbøger, op. cit., s. 206ff., S. Agerholm og A. Vigen, op. cit., s. 343ff og Søren Kolstrup: 8-timersdagen. Kravets formulering og dets gennemførelse, Erhvervshistorisk Årbog 1972, s. 35ff.
29. O. Bertolt m.fl., op. cit., bd. 2, s. 12ff.
30. De samvirkende Fagforbund, op. cit., s. 44f, Det danske Socialdemokrati 1871-1921, 1921, bd. 1, s. 335ff, Abendroth, op. cit., s. 73ff og Die kommunistische Internationale, 1919, nr. 1, s. 40-52, nr. 2, s. 74-80 og 104-8.
31. Jvf. afsnittet om partibladet i kap. V.
32. Klassekampen 14/12 1918. Om Nexø's senere virksomhed i 1919 se: B. Houman (red.): Nu eller aldrig, 1969, B. Houman (red.): Martin Andersen Nexø. Breve I, 1969 og B. Houman: Martin Andersen Nexø. Bibliografi, 1973.
33. Klassekampen 11/10 og 28/11 1918.
34. Jvf. kap. IV om partiets organisation.
35. Klassekampen f. eks. 17/11 og 22/11 1918.
36. Klassekampen 21/12 1918, 21/1, 9/4, 27/4 og 1/5 1919.
37. Den røde Krig, februar og juni 1919.
38. Solidaritet 16/6 1919.
39. Fremad 23/8 1919 og SUF's forhandlingsprot., op. cit., 17/8 1919.
40. Den uafhængige Socialdemokrat 1/8 1919.
41. Die kommunistische Internationale 1919, nr. 1, s. 28.
42. Jvf. Lenin: »Venstre kommunismen« - en børnesygdom, 1970.
43. Jvf. den interessante fremstilling hos H. M. Bock: Syndikalismus und Linkskommunismus von 1918-1923, 1969, s. 87ff og endvidere E. H. Carr: The Bolschevik Revolution 1917-1923, 1953, bd. 3.
44. Klassekampen 25/2 1919.
45. S. Kolstrup, op. cit., s. 35ff.
46. Politikens Danmarkshistorie, 1965, bd. 13, s. 189ff og S. Å. Hansen: Økonomisk vækst i Danmark, 1974, bd. II, s. 18ff.
47. Jvf. kap. V om partiets organisation.
48. Jvf. korrespondancen mellem Marie Nielsen og Otto Grimlund, Marie Nielsens arkiv, mappen bladarbejde, op. cit., især brevet 25/8 1919.
49. Jvf. note 48, Klassekampen 11/8 1919.
- 49a. Brev fra FS til DSA 21/7 1919, Marie Nielsens arkiv, mappen DKE, op. cit.
50. Klassekampen 19/9 1919, Marie Nielsens redegørelse i Arbejdet 20/12 1919 og oppositionens offentlige erklæring før urafstemningen, Marie Nielsens arkiv, mappen SA, op. cit.
51. Oppositionens offentlige erklæring, op. cit.
52. Marie Nielsens redegørelse i Arbejdet 20/12 1919, op. cit.
53. SUF's forhandlingsprot. op. cit., 17-18/4 1919.
54. SUF's forhandlingsprot., op. cit., 17/8 1919 og Fremad 23/8 1919.
55. Prot. for den 18. socialdemokratiske Partikongres, 1919 og Fremad 11/10 1919.
56. Fremad 30/10 1919.
57. Fremad 6/11 og 13/11 1919, E. Christiansen, op. cit., s. 100ff og E. H. Tønnesen: Brydningsår, 1930, s. 31ff.
58. Klassekampen 14/11 1919.
59. Marie Nielsens redegørelse i Arbejdet 20/12 1919, op. cit. og brev fra Karl V. Jensen til Marie Nielsen 9/12 1919, Marie Nielsens arkiv, mappen SA, op. cit.
60. Arbejdet 27/12 1919.
61. Den uafhængige Socialdemokrat 14/11 og 21/11 1919 samt Arbejdet 29/11 og 5/11 1919.
62. Arbejdet 13/3 1920.
63. E. H. Tønnesen, op. cit., s. 74ff.

64. Solidaritet 12/11 1919 og Den røde Krig dec. 1919.
65. Solidaritet 9/2 1920.

IV Partiets samfundsanalyse og strategi.

1. »Principielle Grundlinjer ...«, op. cit.
2. »Principielle Grundlinjer ...«, op. cit.
3. Program for Danmarks socialistiske Arbejderparti, 1919.
4. Program for Danmarks socialistiske Arbejderparti, 1919.
5. Program for Danmarks socialistiske Arbejderparti, 1919.

V Partiets organisation.

1. DSA's forhandlingsprot., op. cit., 4/4 og 28/4 1918.
2. DSA's forhandlingsprot., op. cit., 16/5, 22/5 og 24/5 1918 samt Klassekampen 24/5 og 31/5 1918.
3. Jvf. fortegnelsen over de delegerede på partikongressen, Prot. for den 17. socialdemokratiske Partikongres, op. cit., s. ff.
4. Klassekampen 7/6 1918.
5. Klassekampen 14/6, 12/7, 2/8 og 2/10 1918.
6. DSA's forhandlingsprot., op. cit., 29/7 og 12/8 1918 samt Klassekampen 30/8 1918.
7. Klassekampen 5/7, 17/7, 27/9, 2/10, 25/11, 30/11, 2/12, 12/12 1918 og 6/4, 15/4 og 7/5 1919.
8. Love for Danmarks socialistiske Arbejderparti, 1919.
9. Klassekampen 5/7 1918 og Love for Danmarks socialistiske Arbejderparti, op. cit.
10. Bl.a. Klassekampen 1/5, 2/6, 6/9 og 18/11 1918.
11. DSA's forhandlingsprot., op. cit., 12/8 1918 og Klassekampen 16/8 1918.
12. Klassekampen 14/3 1919, B. Houmann (red.): Nu eller aldrig, op. cit., s. 18ff.
13. Klassekampen 27-30/1 og 4/3 1919.
14. Die kommunistische Internationale, 1919, nr. 1, s. 6. DSA var dog ikke selv repræsenteret, men som sagt indirekte gennem Zimmerwald, der opløstes for at indmelde sig i 3. Int. De vigtigste dok. fra 3. Int. første kongres blev gengivet i Klassekampen 23/3-12/4 1919.
15. Klassekampen 19/9 1919, Arbejdet 29/11, 20/12 og 27/12 1919 samt mindretallets redegørelse, Marie Nielsens arkiv, mappen SA, op. cit.
16. jvf. note 15.
17. Vedr. tallet 100, se DSAs forhandlingsprot., op. cit., forord.
18. Klassekampen 28/1 1919 og Love for DSA, op. cit.
19. Mindretallets redegørelse, op. cit.
20. De tal, som i nogen tilfælde opgives i Klassekampen for afdelingernes første tid, svinger fra 30-60 medlemmer, dog oplyses det, at afdelingen i Roskilde indtil dec. 1918 havde fordoblet sit medlemstal til 127 (Klassekampen 9/12 1918). For året 1919 er der ikke fundet nogen medlemstal.
21. Oplysningerne stammer fra Klassekampen i forbindelse med afdelingernes oprettelse og generalforsamlinger.
22. SUF's forhandlingsprot., op. cit., 17-18/4 1919.
23. C. H. Petersen: Danske revolutionære, 1970, s. 182.
24. De samvirkende Fagforbund, op. cit., s. 227f.
25. E. Wiinblad og A. Andersen, op. cit., bd. I, s. 140.
26. Den danske Rigsdag, 1950, bd. III, s. 258.
27. Dagens Ekko 8/2 1919.
28. Love for DSA, op. cit.
29. DSA's forhandlingsprot., op. cit., 5/5, 16/5 og 24/5 1918 og Klassekampen 28/1 og 4/3 1919.
30. DSA's forhandlingsprot., op. cit., 17/6 og 29/7 1918.
31. Klassekampen 3/10 og 20/11 1918.
32. Klassekampen 6/10 1918 og 9/2 1919.

33. Brev fra Otto Grimlund til Marie Nielsen 25/8 1919, Marie Nielsens arkiv, mappen bladarbejde, op. cit., Den revolutionære arb.bev. i Danmark, manuskript i M. Nielsens arkiv, s. 3.
34. M. Andersen Nexø: Den fortabte generation, 1948, s. 135.
35. Jvf. note 33 og Klassekampen 24/8 1919.
36. Klassekampen 21/12 1919 og Arbejdet 27/12 1919.
37. E. Wiinblad og A. Andersen, op. cit., s. 167f og 181.
38. C. H. Petersen, op. cit., s. 182, hvis skøn er ca. 15000.
39. SUF's forhandlingsprot., op. cit., 28-29/4 1918.
40. Samtlige forhør findes i Kriminal- og politiretten for København, 9. kriminalkammer, forhørsprot. 16-20, 1918-19. Sagsanlæggene mod Klassekampen findes i Politidirektørens arkiv i København, 1918-19, jvf. reg. til journalen. Den store retssag mod Thøgersen og Marie Nielsen foruden en række syndikalist- og anarkistledere med alle sagsakterne findes i Kriminal- og politiretten i København 1845-1919, op. cit. Domsakterne hertil findes i Kriminal- og politiretten for København II, domprotokol nr. 172A, offentlige sager (aktionssager), 1919 22/2-1919 30/9, s. 45-105.
41. Jvf. note 40 samt Klassekampen 6/9, 6/11 og 18/11 1918 og 25/5 1919.
42. Jvf. note 40 samt Klassekampen 17/10 og 23/10 1918 og 27/3 og 2/7 1919.
43. Jvf. note 40 samt Klassekampen 23/11 1918 og 25/5 og 4/6 1919.
44. Jvf. note 40 samt Klassekampen 19/2 og 13/4 1919.
45. Jvf. note 40 samt Klassekampen 4/5, 6/7 og 10/10 1919.
46. DSA's forhandlingsprot., op. cit., 29/4 og 16/5 1918 samt Klassekampen 1/5 1918 og Marie Nielsens korrespondance med Zimmerwald, bl.a. brev til A. Balabanoff 22/4 1918, Marie Nielsens arkiv, mappen SA, op. cit.
47. SUF's forhandlingsprot., op. cit., 28-29/4 1918.
48. Jvf. note 46 og 47.
49. DSA's forhandlingsprot., op. cit., 24/5 og 8/6 1918.
50. B. Houman: M. Andersen Nexø. Bibliografi, op. cit., s. 18 og Z. Höglund: Revolutionernas år 1917-1921, 1956, s. 213.
51. Jvf. den omfattende korrespondance i Marie Nielsens arkiv, op. cit.
52. Jvf. kap. III om partiets politiske virksomhed.
53. M. Andersen Nexø: Den fortabte generation og Houmann (red.): M. Andersen Nexø. Breve i, op. cit.
54. Klassekampen 14/6, 21/6 og 28/6 1918.
55. Arbejderen 14/2 1920.
56. Klassekampen 31/10 1918.
57. Klassekampen 18/10 og 18/11 1918.
58. Første gang, der omtales bøger udsendt på DSA forlag, er i Klassekampen 12/12 1918, hvor der imidlertid angives flere titler.
59. Jvf. listen bag på Love for DSA, op. cit.
60. Klassekampen 25/1 og 1/3 1919.
61. Klassekampen 17/11 1918.
62. Den omtales endnu i Klassekampen 6/7 1919.
63. Klassekampen 19/9 1919.
64. Klassekampen 29/1 1919.
65. Klassekampen 25/5 1919.
66. Klassekampen 10/10 1919.

KILDE- OG LITTERATURFORTEGNELSE

I Arkivalier

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA):

Alfred Kruses arkiv.
DsF's arkiv. Splittelsesforsøg og tvistigheder 1914-22.
Marie Nielsens arkiv.
Hans Palbo, breve fra Marie Nielsen.
SUF's forhandlingsprotokol 1914-19.

Landsarkivet for Sjælland:

Kriminal- og politiretten i København 1845-1919. Pådømte sager 24/5 1919. A. S. 823/1918 (indeholder DSA's forhandlingsprot. 4/4-20/8 1918).
Kriminal- og politiretten for København, 9. kriminalkammer, forhørsprot. 16-20, 1918-19.
Kriminal- og politiretten for København II, Domprotokol nr. 172A, offentlige sager (aktionssager), 1919 22/2-1919 30/9.

II Tidsskrifter

Arbejderen 1918-20.
Arbejdet 1919.
Arbejdsgiveren 1918-20.
Dagens Ekko 1918-19.
Den røde Krig 1918-19.
Den uafhængige Socialdemokrat 1919.
Die kommunistische Internationale 1919.
Fremad 1914-19.
Klassekampen 1918-19.
Klokken 5 1918-19.
Socialdemokraten 1918-19.
Socialisten 1914-19.
Solidaritet 1918-20.

III DSA's udgivelser

Aveling: Marx og Darwin, 1919.
Bolschevikernes Kamp og Sejr, 1918.
Bucharin: Imperialismen og Proletariatet, 1919.
Bucharin: Kommunisternes Program, 1918.
Bucharin: Proletariatets Opgave under Revolutionen i Rusland, 1919.
Edv. Bull: Socialisme og Syndikalisme, 1918.
Käte Duncker: Socialistisk Opdragelse i Hjemmet, 1919.
»Flyveblade«, DSA, politiske partier, småtryk, Det kgl. Bibliotek (KB).
Forfatningen i den russiske socialistiske føderative Republik, 1919.
Herman Gauthier: Den historiske materialisme, 1919.
Robert Grimm: Zimmerwald og Kienthal, 1919.
Andreas Hansen: Arbejderraad og Revolution, 1919.
Andreas Hansen: Privatejendommens Erobring, 1919.
Arvid G. Hansen: Liebknecht, 1919.
Arvid G. Hansen: Moderne Kjætttere, 1919.
Karl Kautsky: Den sociale Revolution, 1919.
Karl Kautsky: Det socialistiske Program, 1919.
Love for Danmarks socialistiske Arbejderparti, 1919.
M. Andersen Nexø: Nytaarstanker, 1919.
M. Andersen Nexø: Ringen sluttet, 1919.
A. Engelbert Nielsen. Fra Elendighedens Dyb, 1919.
Principielle Grundlinjer for Socialistisk Arbejderparti, 1918.
Program for Danmarks socialistiske Arbejderparti, 1919.
K. Radek: Anarkisterne og Sovjetrepublikken, 1918.

John Reed: Fra Bolschevikernes Rusland, 1919.
 Revolutionen i Fare, 1918.
 Algot Rosberg: Amalthæa, 1918.
 S. Simonsen: Direkte Aktion, 1919.
 C. L. Skjoldbo: Studievejledning i de sociale Spørgsmaal og Socialismen, 1919.
 N. S.: Lenin - Trotzky, 1919.
 Socialistiske Beskatning og Samfundsordning, 1919.
 Socialistiske Sange, 1919.
 Reinert Torgeirson: Ungdom og Idealisme, 1919.
 Trotzky: Fra Novemberrevolutionen til Brest-litovsk, 1919.

IV Litteratur

W. Abendroth: Den europæiske arbejderbevægelses historie, 1974.
 S. Agerholm og A. Vigen: Arbejdsgiverforeningen gennem 25 Aar 1896-1921, 1921.
 Arbejternes Leksikon 1-3, 1973.
 P. Bagge (red.): P. Munch. Erindringer 1914-18, 1961.
 H. M. Bock: Syndikalismus und Linkskommunismus von 1918-1923, 1969.
 S. Busck, J. Christensen og A. Jepsen: Klassestrukturen i Danmark 1870-1920, Den jyske Historiker 1973/74, nr. 3-4.
 E. H. Carr: The Bolshevik Revolution 1917-1923, 1955, bd. 3.
 E. Christiansen: - men det gik anderledes, 1960.
 E. Christiansen: Den revolutionære arbejderpresse 1918-22, Pressehistorisk Årbog 1968.
 E. Cohn: Danmark under den store Krig, 1928.
 De danske syndikalister, utrykt rapport RUC, 1974.
 De samvirkende Fagforbund i Danmark 1898-1923, 1922.
 Den danske Arbejderklasses politiske Kamp indtil vore Dage, manuskript i Marie Nielsens arkiv, 1924.
 Den danske Rigsdag, bd. III, 1950.
 Den revolutionære Arbejderbevægelse i Danmark, manuskript i Marie Nielsens arkiv, 1924.
 En bygning vi rejser, 1954-55, bd. 1-2.
 H. Hansen: Syndikalismens rolle i den danske fagbevægelse, utrykt speciale, 1971.
 K. E. Hansen, N. B. Josephsen og K. Knudsen: Baggrunden for DKPs dannelse 1914-23, utrykt opgave Århus, 1973.
 S. Å. Hansen: Økonomisk vækst i Danmark 1974, bd. 2.
 B. Houmann (red.): Martin Andersen Nexø. Breve I, 1969.
 B. Houmann: Martin Andersen Nexø. Bibliografi, 1973.
 B. Houmann (red.): Nu eller aldrig, 1969.
 Z. Höglund: Revolutionernas år 1917-1921, 1956.
 K. V. Jensen: Udviklingen i den revolutionære Bevægelse i Danmark, 1922.
 T. Kaarsted (red.): Indenrigsminister Ove Rodes dagbøger 1914-18, 1972.
 T. Kaarsted: Påskekrisen, 1968.
 S. Kolstrup: 8-timersdagen. Kravets formulering og dets gennemførelse, Erhvervshistorisk Årbog 1972, s. 7-59.
 Lenin: »Venstre kommunismen« - en børnesygdom, 1970.
 M. Andersen Nexø: Den fortabte generation, 1950.
 Ib Nørlund: Rids af dansk arbejderbevægelses historie, 1972, bd. 1.
 C. H. Petersen: Danske revolutionære, 1970.
 C. H. Petersen: Fra klassekampens slagmark i Norden, 1973.
 Politikens Danmarkshistorie, 1965, bd. 13.
 Protokol for den 16., 17. og 18. socialdemokratiske Partikongres, 1916-1918 og 1919.
 K. H. Roth: Die »andere« Arbeiterbewegung, 1974.
 C. Sørensen: Den syndikalistiske ideologi i den danske arbejderbevægelse ca. 1910-21, Historie 1969, s. 273-315.
 N. Thomsen: Dagbladskonkurrencen 1870-1970, 1972, 1-2.

Summary.

The first world war in that degree deepened the crisis of the international bourgeoisie that the international labour movement was forced to decide for or against the bourgeois society. This development split the labour movement nationally and internationally. For ever, the great majority of the big labour organizations gave up class-struggle as part of their strategy, whereas a more or less revolutionary minded minority broke out and formed organizations of their own, which from 1919 in most cases joined the Third International while changing into national communist parties.

In Denmark the break of the labour movement occurred in the beginning of April 1918 when The Danish Socialist Workers' Party (DSWP) (»Danmarks socialistiske Arbejderparti«) was formed. It was only a minority of the left-wing of the Danish labour movement, however, that broke out on that occasion. The majority of the opposition stayed in The Social Democratic Party and The United Federation of Trade Unions (»De samvirkende Fagforbund«), respectively, until the end of 1919 when the true break of the danish labour movement happened.

The purpose of this paper is to examine the political activities and organizing efforts of DSWP in the intervening period between April 1918 and the end of 1919. During this time the party with all means tried to join and develop the demonstrations and the strikes of the workers. At the same time the active part of the party invested much effort in building up an organization all over the country which aimed at superseding the socialdemocratic influence on the proletariat by developing it into a revolutionary direction. A great deal of effort was especially made to establish a party press. As to that, the party accepted considerable financial support from the Zimmerwald, which the party joined from its very beginning, and later from the Third International of which DSWP was a member from the first kongress in March 1919. From the Third International came the initiative to the formation of a union among a greater part of the Danish left-Wing, which took place at the end of 1919 while DSWP was dissolved as an independent party.

The obstacles that DSWP had to fight included the following: the international shifting of the relative strength between the classes from the turn of the year of 1918/19 and onwards in favour of the bourgeoisie, the insufficient action and experiences of class-struggle and revolutionary forms of organizing within the Danish working class, the inadequate rupture with the reformistic labour movement at the formation of DSWP,

and finally the great repression of the bourgeois state. All this prepared the way for a greater dependence on the Third International and Russia and for the union among more political groups at the end of 1919 while putting an end to DSWP.